

УДК 343.36

О. О. Дудоров,

докт. юрид. наук., проф., завідувач кафедри кримінального права та правосуддя Запорізького національного університету, член Науково-консультативної ради Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ;

Л. М. Палюх,

канд. юрид. наук, доц., доцент кафедри кримінального права і кримінології Львівського національного університету імені Івана Франка

ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ ЗЛОЧИНУ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТАТТЕЮ 375 КК УКРАЇНИ

Статтю присвячено з'ясуванню окремих аспектів кримінально-правової характеристики злочину, передбаченого ст. 375 КК України, дискусійність яких у черговий раз була констатована при обговоренні проекту постанови Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ «Про судову практику у справах про постановлення суддею (суддями) завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови». Розглянуто питання про: визнання предметом цього злочину актів Конституційного Суду України і судових рішень, якими справа не вирішується по суті; особливості кваліфікації постановлення завідомо неправосудного рішення колегією суддів; поняття неправосудності судового рішення; момент закінчення злочину, передбаченого ст. 375 КК України, а тепер і співвідношення складу цього злочину проти правосуддя зі службовим підробленням. Обґрунтовується положення про безпідставність пов'язування ознак постановлення завідомо неправосудного судового рішення як складу злочину зі скасуванням (змінюю) судового рішення.

Ключові слова: *судове рішення, правосуддя, неправосудність, постановлення, проголошення, завідомість, службове підроблення.*

Останнім часом у вітчизняній юридичній літературі значна увага звертається на проблематику кримінальної відповідальності за постановлення суддею завідомо неправосудного рішення. Здебільшого це можна пояснити процесами, що відбуваються в сьогоденному українському суспільстві, ко-

ли одним із першочергових завдань розвитку держави визнано реформування судової системи в напрямі подолання корупції та інших негативних явищ у цій гілці влади.

Незважаючи на належність основного складу злочину, передбаченого ч. 1 ст. 375 КК України, до числа злочинів середньої тяжкості, суспільну небезпечність цього посягання на правосуддя не варто недооцінювати. Адже постановлення завідомо неправосудного судового рішення не лише призводить до негативних наслідків безпосередньо для тих суб'єктів правовідносин, яких зачіпає таке рішення, а й породжує в людині відчуття незахищеності, недовіри і неповаги до державних інституцій, девальвує у свідомості членів суспільства суть права, законності і справедливості, призводить до ігнорування законів і недооцінки їх регулятивної ролі, посягає на саму серцевину здійснення правосуддя, загалом дискредитує Україну як державу¹.

Питання кримінальної відповідальності за постановлення завідомо неправосудного судового рішення плідно розглядали, зокрема, П. П. Андрушко, В. М. Бурдін, О. О. Кваша, О. М. Костенко, О. М. Лемешко, В. О. Навроцький, О. М. Овчаренко, М. А. Погорецький, В. І. Тютюгін, М. І. Хавронюк, А. В. Щасний. Такі автори, як В. М. Єднак, С. Є. Дідик і Н. Д. Квасневська, присвятили вказаним питанням свої кваліфікаційні наукові праці. Однак попри те, що зазначена проблематика активно розробляється, чимало аспектів кримінально-правової характеристики злочину, передбаченого ст. 375 КК України («Постановлення суддею (суддями) завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови»), залишаються дискусійними як у доктрині, так і на практиці. Про це переконливо свідчить проект

---

¹ Бурдін В. М. Окремі питання кримінальної відповідальності за постановлення суддею (суддями) завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови / В. М. Бурдін // Актуальні питання кримінального права, кримінального процесу та криміналістики (на вшанування пам'яті Ганса Гросса) : зб. матеріалів міжнар. наук.-практ. конф. (Львів, 29 січня 2016 р.). – Львів : Вид-во Львів. політехніки, 2016. – С. 11; Кваша О. О. Кримінальна відповідальність за постановлення суддею (суддями) завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали чи постанови / О. О. Кваша // Правова держава. – 2006. – Вип. 17. – С. 200–208; Квасневська Н. Д. Кримінальна відповідальність за неправосуддя в Україні : монографія / Н. Д. Квасневська. – К. : Юрінком Інтер, 2010. – С. 5; Погорецький М. Кримінальна відповідальність суддів за постановлення неправосудного рішення (ст. 375 КК) / М. Погорецький // Юрид. вісн. України. – 2015. – № 22. – С. 6.

постанови Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ (далі – ВССУ) «Про судову практику у справах про постановлення суддею (суддями) завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови» (далі – проект постанови), розробленого, як указано в преамбулі цього документа, з метою забезпечення правильного та однакового застосування ст. 375 КК України.

До числа таких, що не мають однозначного вирішення, є підстави віднести, зокрема, питання про: види судових рішень як предмет вказаного злочину; поняття неправосудності судового рішення; визнання зміни (скасування) неправосудного рішення обов'язковою умовою застосування ст. 375 КК України; момент закінчення відповідного злочину; розуміння тяжких наслідків як однієї з кваліфікуючих ознак; співвідношення ст. 375 КК України із кримінально-правовими нормами про відповідальність за злочини у сфері службової діяльності; розмежування складів злочинів, передбачених ст. 375 і ст. 371 КК України; кваліфікацію постановлення судового рішення суддею, строк повноважень якого на час постановлення такого рішення закінчився, а також суддею, який пішов у відставку, перебував у відпустці, на лікарняному, у відрядженні, був відсторонений від посади в установленому законом порядку; розмежування кримінальної і дисциплінарної відповідальності судді за неправосуддя; доцільність запровадження самостійної кримінальної відповідальності за постановлення неправосудного судового рішення через необережність. Окрім того, інколи висловлюються сумніви щодо конституційності кримінально-правової заборони, присвяченої постановленню завідомо неправосудного судового рішення, лунають радикальні пропозиції скасувати її або, навпаки, виключити з неї згадування про завідомість.

Автори цих рядків мають на меті розглянути частину перерахованих спірних питань, висловивши щодо них свою позицію і «прив'язуючись» при цьому до положень проекту постанови, в опрацюванні якого їм довелось взяти участь. Виважений, позбавлений політичної кон'юнктури та упередженос-

ті науковий аналіз дискусійних аспектів кримінально-правової характеристики злочину, передбаченого ст. 375 КК України, потрібен, аби сприяти запобіганню зловживанням при застосуванні цієї кримінально-правової заборони – причому як у формі незаконного впливу на суддю за його правову позицію у справі², так і у вигляді уникнення кримінальної відповідальності у випадку постановлення суддею рішення з грубими порушеннями матеріального та (або) процесуального законодавства, які не могли не бути для нього очевидними та охоплювались його умислом.

Виходячи з диспозиції ч. 1 ст. 375 КК України, предметом злочину, передбаченого цією нормою, є такі судові рішення, як вирок, рішення, ухвала і постанова. Науковці обґрунтовано зазначають, що це судові акти незалежно від того: а) яка судова інстанція їх постановила (суд першої, апеляційної чи касаційної інстанції); б) яка галузева належність розглянутої справи (кримінальна, цивільна, адміністративна, господарська)³; в) яким складом суду було постановлено судовий акт – колегіально чи одноособово⁴. Про те саме зазначає і Судова палата у кримінальних справах Верховного Суду України (далі – ВСУ) в ухвалі від 20 листопада 2014 р. (справа № 5-24ксл4)⁵ і постанові від

---

² *Примітка.* У п. 54 Висновку № 3 (2002) Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету Міністрів РЄ щодо принципів та правил, які регулюють професійну поведінку суддів, зокрема, питання етики, несумісної поведінки та безсторонності, зазначено, що в деяких європейських країнах стало звичним ініціювання незадоволеною стороною порушення кримінальної справи проти судді. У країнах, в яких кримінальне розслідування або провадження можуть розпочинатися за заявою приватної особи, повинен існувати механізм для попередження або припинення такого розслідування чи провадження проти судді у зв'язку з виконанням ним своїх службових обов'язків, якщо відсутні підстави вважати, що суддю має бути притягнуто до кримінальної відповідальності.

³ *Примітка.* Тому нам складно повністю погодитись із П. П. Андрушком, який стверджує, що зміст основних ознак складу злочину, передбаченого ст. 375 КК України як нормою із бланкетною диспозицією, визначається з урахуванням положень кримінального процесуального законодавства, яке є регулятивним законодавством щодо складу цього злочину (див.: Андрушко П. Доктринальне і правозастосовне тлумачення норми, сформульованої у ст. 375 КК України / П. Андрушко // Юрид. Україна. – 2015. – № 7–8. – С. 88, 89). Насправді регулятивне законодавство, яке утворює «бланкетний зміст» аналізованої кримінально-правової заборони, немає підстав обмежувати лише КПК України. Неточно називати останній і головним регулятивним актом щодо ст. 375 КК України.

⁴ Злочини проти правосуддя : навч. посіб. / за заг. ред. проф. В. І. Борисова, проф. В. І. Тютюгіна. – Х. : Нац. ун-т «Юрид. акад. України імені Ярослава Мудрого», 2011. – С. 29; Лемешко О. М. Притягнення суддів до кримінальної відповідальності: окремі проблеми / О. М. Лемешко, О. М. Овчаренко // Вісн. Верхов. Суду України. – 2010. – № 7. – С. 35; Єднак В. М. Кримінальна відповідальність за постановлення суддею (суддями) завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови з корисливих мотивів : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / В. М. Єднак ; Київ. ун-т права. – К., 2015. – С. 79.

⁵ Рішення Верховного Суду України. – 2015. – Вип. 1. – С. 92–98.

18 червня 2015 р. (справа № 5-56кс15)⁶. Разом із тим у ч. 1 ст. 375 КК України не названо такий вид судових рішень, що приймаються в рамках конституційного судочинства, як висновок Конституційного Суду України (далі – КСУ), а у сфері цивільного судочинства – судовий наказ. Тому окремі дослідники запропонували доповнити перелік судових рішень в диспозиції ч. 1 ст. 375 КК України, включивши до нього судовий наказ і висновок⁷.

Ситуація, щоправда, позбавлена однозначності, не дивлячись на існування ч. 3 ст. 124 Конституції України, згідно з якою судочинство в Україні здійснюється КСУ та судами загальної юрисдикції. Тлумачачи зміст ст. 124 Конституції України, КСУ також констатує, що правосуддя здійснюється виключно судами у відповідних формах, у т. ч. шляхом конституційного судочинства⁸. Не всі правники погоджуються з викладеним підходом (попри те, що він базується на нормах Основного Закону). Як у теорії конституційного права, так і в доктрині кримінального права питання, чи належить КСУ до судової гілки влади та чи здійснює він правосуддя, є дискусійним. Існує позиція (її послідовним прибічником виступає, зокрема, В. О. Навроцький), згідно з якою судді КСУ не можуть нести кримінальну відповідальність за злочини проти правосуддя, а акти, ухвалені КСУ в процесі здійснення конституційного судочинства, не мають визнаватись предметом злочину, передбаченого ст. 375 КК України⁹.

О. М. Овчаренко з цього приводу зазначає, що довести завідому неправосудність рішень КСУ неможливо навіть теоретично, оскільки цей Суд дає

---

⁶ Вісн. Верховного Суду України. – 2016. – № 1. – С. 12–13.

⁷ Квасневська Н. Д. Кримінальна відповідальність за неправосуддя в Україні : монографія. – С. 71; Дідик С. Є. Кримінально-правова охорона правосуддя від незаконних діянь судді як спеціального суб'єкта злочину : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. – С. 10.

⁸ Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Президента України щодо офіційного тлумачення положень частин другої, третьої статті 124 Конституції України (справа щодо підвідомчості актів про призначення або звільнення посадових осіб) від 7 травня 2002 р. № 8-рп/2002 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=v008p710-02>. – Заголовок з екрану.

⁹ Навроцький В. О. Кримінальне право України. Особлива частина : курс лекцій / В. О. Навроцький. – К. : Знання, 2000. – С. 256; Навроцький В. О. 3 професорської шухляди / В. О. Навроцький. – Івано-Франківськ : Фоліант, 2016. – С. 102, 395–399.

власну оцінку нормативним актам компетентних органів держави, а зміст його рішень в основному відображає бачення більшості складу суддів КСУ певної правової проблеми. КСУ не розглядає справи по суті, не визначає в своїх рішеннях права та обов'язки конкретних сторін, крім обов'язку вищих органів державної влади привести нормативні акти у відповідність до своїх рішень. У зв'язку з цим авторка пропонує усунути з переліку судових рішень, указаних у ст. 375 КК України, акти (рішення) КСУ – або шляхом внесення змін до тексту цієї статті, або шляхом відповідного тлумачення положень ст. 375 КК України вищими судовими органами¹⁰.

На думку Р. І. Мельника, оскільки конституційне судочинство не є правосуддям, притягнення суддів КСУ, що прийняли завідомо неконституційний акт, до кримінальної відповідальності за злочини проти правосуддя не відповідає характеру таких правовідносин, що зумовлює необхідність визначення місця відповідної (нової) кримінально-правової заборони в структурі Особливої частини КК України. З огляду на те, що незаконні рішення КСУ неминуче завдають шкоди конституційному ладу та становлять реальну загрозу національній безпеці, пропонується передбачити таку відповідальність у розділі I Особливої частини КК України «Злочини проти основ національної безпеки України»¹¹.

Поряд із цим можна навести аргументи фахівців, які вважають КСУ невід'ємною частиною судової влади. Так, М. І. Козюбра доводить, що КСУ належить не до контрольно-наглядової влади, а до судової влади¹². Інакше кажучи, заперечується теза окремих дослідників про те, що КСУ здійснює не правосуддя, а конституційний контроль. Реалізація КСУ своїх повноважень

---

¹⁰ Овчаренко О. М. Юридична відповідальність судді: теоретико-прикладне дослідження : монографія / О. М. Овчаренко. – Х. : Право, 2014. – С. 116.

¹¹ Мельник Р. Відповідальність суддів Конституційного Суду України за прийняття завідомо неправосудного акта: постановка проблеми в аспекті *de lege ferenda* / Р. Мельник // Правова політика в Україні: питання теорії та практики : зб. матеріалів Міжнар. науково-практ. конф. (Київ, 24 жовтня 2014 р.). – К. : Нац. акад. прокуратури України, 2014. – Т. 1. – С. 236.

¹² Козюбра М. І. Конституційний Суд в системі органів державної влади / М. І. Козюбра // Державно-правова реформа в Україні : матеріали науково-практ. конф., листопад 1997 р. / ред. кол. В. Ф. Опришко (гол. ред.), М. І. Єрофеев, М. Т. Кравчук та ін. – К. : Ін-т зак-ва Верховної Ради України, 1997. – С. 20–25.

визнається здійсненням правосуддя, яке полягає в застосуванні норм Конституції України до законів та інших правових актів, конституційність яких оскаржується, в оцінці їх конституційності¹³.

А. О. Селіванов пише, що за ознаками судової влади конституційне правосуддя – це особливий вид судової діяльності, яка відображає застосування вищої компетенції у вирішенні конституційно-правових засад функціонування права і держави, зважаючи на суспільні пріоритети і цінності, притаманні правовій демократичній державі. Основоположне призначення конституційної юрисдикції полягає в тому, щоб у результаті розгляду в конституційному судочинстві предмета дослідження була остаточно встановлена істина про право. У діяльності КСУ є спір про право¹⁴.

М. Д. Савенко виділяє такі функції КСУ: правосуддя; конституційний контроль; офіційне тлумачення Конституції та законів України; правова охорона Конституції України; забезпечення додержання принципу поділу державної влади (арбітражна); захист конституційних прав і свобод. КСУ розглядає і вирішує спори та конфлікти між вищими органами державної влади щодо їх нормотворчих повноважень та компетенції, спори щодо конституційності нормативно-правових актів, правильності їх застосування при офіційному тлумаченні, забезпечує захист конституційних прав і свобод. Усі спори і конфлікти, інші питання, віднесені до його компетенції, він розглядає за встановленою процедурою і приймає рішення від імені держави. На підставі цього робиться висновок про те, що правосуддя є функцією КСУ¹⁵.

Таким чином, КСУ не лише формально належить до судової гілки влади, а і здійснює правосуддя. З урахуванням висловленого і змісту законодавчих норм, які регулюють діяльність судової системи України, можна зробити

---

¹³ Мартинюк Р. Нормативне визначення суб'єктів звернення до Конституційного Суду України та механізму формування складу Суду як гарантії забезпечення його позаполітичного статусу і компетентності / Р. Мартинюк // Держава і право : зб. наук. праць. Юрид. і політ. науки. – 2007. – Вип. 37. – С. 156–162.

¹⁴ Селіванов А. Конституційне правосуддя і конституційна юрисдикція в Україні (доктринальне визначення) / А. Селіванов // Право України. – 2010. – № 6. – С. 36, 42.

¹⁵ Савенко М. Д. Правовий статус Конституційного Суду України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02 / М. Д. Савенко ; Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. – Х., 2001. – С. 6–7.

висновок про те, що правосуддя – це особливий вид державної діяльності, що здійснюється КСУ та судами загальної юрисдикції на підставі закону, зміст якої становить розгляд і вирішення судових справ з метою забезпечення гарантованих Конституцією та іншими законами України прав і свобод людини і громадянина, прав і законних інтересів юридичних осіб, інтересів суспільства та держави, результатом чого є постановлення судового рішення, яке має загальнообов'язковий характер.

Відповідно до ст. 15 Закону України (далі – ЗУ) «Про Конституційний Суд України» від 16 жовтня 1996 р. № 422/96-ВР підставами для прийняття КСУ рішення щодо неконституційності правових актів повністю чи в їх окремих частинах є: невідповідність Конституції України; порушення встановленої Конституцією України процедури їх розгляду, ухвалення або набрання ними чинності; перевищення конституційних повноважень при їх прийнятті. Є підстави припустити, що при ухваленні рішення чи висновку судді КСУ можуть постановити такі акти, які явно не відповідають нормам Конституції України або порушують останні. Зважаючи на значення рішення, висновку КСУ для життя всього суспільства (зокрема, його політичної системи), суспільна небезпечність постановлення КСУ завідомо неправосудного рішення є значно вищою за суспільну небезпечність подібного діяння, вчиненого судом загальної юрисдикції. Адже шкода в цьому випадку заподіюється в масштабах усєї держави. Разом із тим тут важливо розмежовувати такі поняття, як позиція судді та об'єктивні ознаки неправосудності судового рішення. Це, щоправда, стосується не лише актів, ухвалюваних КСУ під час здійснення конституційного судочинства, а і рішень судів інших юрисдикцій під час здійснення ними відповідних видів судочинства.

Звернемо увагу і на те, що згідно зі ст. 63 ЗУ «Про Конституційний Суд України» рішення приймаються КСУ, а висновки даються ним поіменним голосуванням шляхом опитування суддів КСУ. Рішення і висновки КСУ мотивуються письмово, підписуються окремо судьями КСУ, які голосували за їх

прийняття та які голосували проти їх прийняття. Ці акти є остаточними і не підлягають оскарженню. Водночас відповідно до ст. 64 ЗУ «Про Конституційний Суд України» суддя КСУ може висловити свою окрему думку, яка викладається суддею в письмовій формі і додається до рішення чи висновку КСУ. Цілком очевидно, що викладення суддею окремої думки свідчить про відсутність в його діях складу розглядуваного злочину при постановленні КСУ як колегіальним органом завідомо неправосудного рішення. Взагалі проблема доведення завідомої неправосудності судового рішення, на яку стосовно актів КСУ слушно вказує О. М. Овчаренко, постає щодо будь-яких судових рішень, і перебуває ця проблема в іншій площині, ніж питання про визнання (невизнання) того чи іншого пов'язаного зі здійсненням правосуддя процесуального документа предметом злочину, передбаченого ст. 375 КК України.

На підставі викладеного підтримуємо згадану вище доктринальну пропозицію доповнити перелік судових рішень, що є предметом злочину, передбаченого ст. 375 КК України, такими видами судових рішень, як висновок і судовий наказ¹⁶. Інша справа, що «правовою реалією сьогодення є неможливість притягнення суддів КСУ за прийнятті ними рішення до будь-якого виду юридичної відповідальності і, зокрема, до кримінальної»¹⁷. Залишається сподіватись на те, що під час проведення задекларованої конституційної реформи відображені в ч. 3 ст. 28 ЗУ «Про Конституційний Суд України»¹⁸ принципи «непогрішимості і безвідповідальності» суддів КСУ будуть скасовані або принаймні зазнають серйозної трансформації.

Принагідно зауважимо, що згідно зі ст. 15 ЗУ «Про судоустрій і статус суддів» від 7 липня 2010 р. № 2453-VI справи в судах у випадках, визначених процесуальним законом, розглядаються колегією суддів, а в ст. 375 КК Укра-

---

¹⁶ *Примітка.* Судовий наказ відповідно до ч. 1 ст. 95 ЦПК України є особливою формою судового рішення, що видається судом за результатами розгляду вимог, передбачених ст. 96 ЦПК України.

¹⁷ Мельник Р. Відповідальність суддів Конституційного Суду України за прийняття завідомо неправосудного акта: постановка проблеми в аспекті *de lege ferenda*. – С. 233.

¹⁸ *Примітка.* Згідно із цією нормою судді КСУ не несуть юридичної відповідальності за результати голосування або висловлювання у КСУ та в його колегіях, за винятком відповідальності за образу чи наклеп при розгляді справ, прийнятті рішень та дачі висновків КСУ.

їни йдеться про постановлення завідомо неправосудного рішення як суддею, так і суддями. З урахуванням цієї обставини, а також думок науковців¹⁹ пункт проекту постанови, в якому наводяться роз'яснення щодо суб'єкта досліджуваного злочину, ми запропонували доповнити таким положенням: «У разі, якщо завідомо неправосудне рішення було поставлено колегією суддів, за ст. 375 КК України не підлягає відповідальності суддя, який виклав свою окрему думку, що є в матеріалах справи, з якої вбачається його незгода з постановленим судовим рішенням»²⁰.

Разом із тим ми підтримали включення у проект постанови (абз. 2 п. 4) роз'яснення про те, що неусвідомлення неправосудності судового рішення, постановленого колегією суддів, суддею зі складу цієї колегії виключає його відповідальність за ст. 375 КК України навіть за відсутності належним чином оформленої окремої думки такого судді як своєрідної гарантії його невинуватості. Натомість, В. І. Шакур піддав це положення проекту постанови критичі на тій підставі, що невисловлення суддею окремої думки означає його згоду із судовим колегіальним рішенням, а тому подальше пояснення такого судді про те, що він не усвідомлював неправосудність судового рішення, може свідчити про його бажання уникнути кримінальної відповідальності. Так, може свідчити, однак не виключаються принципово інші ситуації, коли в діях судді – члена колегії немає умислу як обов'язкової суб'єктивної ознаки складу злочину, передбаченого ст. 375 КК України (наприклад, суддя-доповідач перекручує в своїй доповіді матеріали справи, вводячи в оману інших членів колегії суддів).

Повертаючись до проблеми визначення предмета розглядуваного злочину, відзначимо, що інколи висловлюється пропозиція замінити законодав-

---

¹⁹ Єднак В. М. Кримінальна відповідальність за постановлення суддею (суддями) завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови з корисливих мотивів : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / В. М. Єднак ; Київ. ун-т права. – К., 2015– С. 6; Погорецький М. Кримінальна відповідальність суддів за постановлення неправосудного рішення (ст. 375 КК України) (закінчення) // Юрид. вісн. України. – 2015. – № 23. – С. 6.

²⁰ Примітка. Порядок викладення суддею окремої думки встановлений процесуальним законодавством (ч. 3 ст. 25 КАС України, ч. 3 ст. 19 ЦПК України, ч. 3 ст. 4-7 ГПК України, ч. 3 ст. 375 КПК України).

че формулювання «постановлення завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови» більш узагальненим зворотом, який би охоплював усі види актів, що приймаються судом під час здійснення судочинства незалежно від виду. Так, Н. Д. Квасневська зазначає, що в контексті ст. 375 КК України «постановлення» може стосуватись або рішення, або документа, або дії, або їх сукупності, які охоплюються єдиним поняттям – «акт». Зважаючи на це, авторка пропонує у назві і тексті ст. 375 КК України словосполучення «вироку, рішення, ухвали або постанови» замінити зворотом «акта судової влади», водночас доповнивши цю статтю КК приміткою, яка б розкривала поняття «акт судової влади»²¹.

Однак поняття «акт», як зазначає сама Н. Д. Квасневська, може означати і дію, і їх сукупність²². Водночас у ст. 375 КК України йдеться (має йтися і надалі) про вид процесуального документа, що постановляється судом і породжує (здатний породити) юридичні наслідки у разі набрання ним законної сили. Отже, слід погодитися з тим, що в цьому разі доречніше використовувати таке поняття, як судове рішення, що використовується у процесуальних галузях права для узагальненого позначення всіх видів процесуальних документів, які постановляються судами під час здійснення судочинства. Зокрема, термін «судове рішення» (стосовно всіх видів актів, що приймаються судом) використовується у ст. 369 КПК України «Види судових рішень» і ст. 208 ЦПК України з однойменною назвою.

В. М. Єднак також зазначає, що предмет злочину, передбаченого ст. 375 КК України, доцільно позначати узагальненим терміном «судове рішення», до якого потрібно відносити: вирок (виправдувальний або обвинувальний), ухвалу судді (суду), ухвалу слідчого судді (у кримінальному провадженні); рішення, заочне рішення, судовий наказ, ухвалу, постанову суду (у

---

²¹ Квасневська Н. Д. Кримінальна відповідальність за неправосуддя в Україні : монографія. – С. 71–72.

²² *Примітка.* У цьому сенсі викликає інтерес § 339 КК ФРН «Винесення неправосудного вироку або рішення», який визнає злочином не лише прийняття рішення у справі на користь або на шкоду однієї процесуальної сторони, а і неправосудне ведення справи суддею, іншою посадовою особою чи третейським суддею.

цивільному судочинстві); рішення та ухвали суду (у господарському судочинстві); постанову та ухвалу суду (в адміністративному судочинстві); постанову (у провадженні про адміністративне правопорушення); висновки та рішення (у провадженні КСУ)²³. За використання в удосконаленій ст. 375 КК України формулювання «рішення суду» висловлюються О. М. Овчаренко та О. М. Лемешко, слушно стверджуючи, що воно є найбільш загальним та охоплює всі можливі процесуальні рішення суду²⁴.

Отже, для того, щоб охопити розглядуваною кримінально-правовою заборонаю всі види судових рішень, назву ст. 375 КК України варто сформулювати таким чином: «Постановлення суддею (суддями) завідомо неправосудного судового рішення». Водночас заслуговує на підтримку позиція законодавця, який в диспозиції ч. 1 чинної редакції вказаної статті КК перераховує (хоч і не повно, про що говорилося вище) види судових рішень, що є предметом злочину, передбаченого цією кримінально-правовою нормою.

При визначенні предмета досліджуваного злочину серед науковців доволі поширеною є позиція, відповідно до якої неправосудне рішення – це лише той незаконний і необґрунтований процесуальний акт, яким справа вирішується по суті²⁵. Так, Н. Д. Квасневська зазначає, що не тягне за собою кримінальну відповідальність постановлення завідомо неправосудного рішення, що не вирішує справу по суті (необґрунтована відмова викликати свідка, призначити проведення експертизи, здійснити закритий розгляд справи тощо)²⁶. Подібну точку зору висловлює Н. Р. Ємеєва, на переконання якої судові акти, що вирі-

---

²³ Єднак В. М. Кримінальна відповідальність за постановлення суддею (суддями) завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови з корисливих мотивів : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. – С. 8.

²⁴ Лемешко О. М. Притягнення суддів до кримінальної відповідальності: окремі проблеми. – С. 35.

²⁵ *Примітка.* Так само вирішувалось це питання у період чинності ст. 176 КК України 1960 р. (див., наприклад: Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. В. Ф. Бойка, Я. Ю. Кондратьєва, С. С. Яценка. – К. : Юрінком, 1997. – С. 621; Кримінальне право України. Загальна частина : підручник / за ред. П. С. Матишевського, П. П. Андрушка, С. Д. Шапченка. – К. : Юрінком Інтер, 1997. – С. 603; Кримінальне право. Особлива частина : підручник / Александров Ю. В., Антипов Ю. В., Володько М. В. та ін. / відп. ред. Шакур В. І. – К. : НАВСУ-«Правові джерела», 1998. – С. 464). Аналогічна думка висловлювалась у коментарі до ст. 111 КК УСРР 1922 р., яка визнавала злочином постановлення суддею із корисливих або інших особистих мотивів неправосудного вироку (див.: Уголовный кодекс советских республик. Текст и постановительный комментарий под ред. С. Канарского. – 2-е изд. – К. : Гос. изд-во Украины, 1925. – С. 250).

²⁶ Квасневська Н. Д. Кримінальна відповідальність за неправосуддя в Україні : монографія. – С. 74.

шують питання лише організаційного характеру, не торкаються суті справи і не утискають прав і законних інтересів учасників процесу (наприклад, рішення про порядок ведення судового засідання або допиту свідків), не є предметом злочину, караного за ст. 305 КК РФ²⁷ (аналог ст. 375 КК України).

О. М. Овчаренко та О. М. Лемешко уточнюють, що ст. 375 КК України повинна стосуватись як рішень суду по суті справи, так і тих рішень, які приймаються на досудових стадіях провадження у кримінальній справі і пов'язані з обмеженням особистої свободи осіб. Організаційно-розпорядчі ж акти суду не є предметом злочину, передбаченого ст. 375 КК України. Сказання стосується й актів суду, що не підлягають оскарженню. Ставиться і питання, наскільки доречним є кримінальне переслідування судді за постановлення, наприклад, завідомо неправосудної ухвали про залишення позовної заяви без руху, якщо існують процесуальні механізми (ст. 121 ЦПК України) впливу на цю ситуацію²⁸.

Ще одна наукова позиція полягає в тому, що кримінальна відповідальність за постановлення завідомо неправосудного судового акта настає не лише, якщо останній вирішує справу по суті, а й у випадку, коли постановлення такого судового акта спричинило тяжкі наслідки або було вчинено з корисливих мотивів чи в інших особистих інтересах (наприклад, постановлення завідомо неправосудної ухвали про зупинення провадження у справі з продовженням дії заходів забезпечення позову, що може істотно порушувати права відповідача). У такому разі вчинене пропонується кваліфікувати за ч. 2 ст. 375 КК України²⁹. Очевидно, що з урахуванням чинної редакції ст. 375 КК

---

²⁷ Емеева Н. Р. Уголовная ответственность за преступления против правосудия, совершаемые судьями и должностными лицами правоохранительных органов : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Емеева Нелли Рашидовна ; Ин-т экономики, управления и права. – Казань, 2005. – С. 68.

²⁸ Лемешко О. М. Притягнення суддів до кримінальної відповідальності: окремі проблеми. – С. 35–36, 38.

²⁹ Дідик С. Є. Кримінально-правова охорона правосуддя від незаконних діянь судді як спеціального суб'єкта злочину : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. / С. Є. Дідик ; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. – К., 2008. – С. 127–131; Дідик С. Є. Протидія службовим злочинам у сфері правосуддя, що вчиняються суддею (кримінально-правовий аспект) / С. Є. Дідик // Протидія злочинам у сфері службової діяльності (кримінологічні, кримінально-правові і кримінально-процесуальні проблеми). – К. : Наук. думка, 2014. – С. 236; Польовий О. Л. Гарантії суддівської незалежності при притягненні суддів до юридичної відповідальності : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.10 / О. Л. Польовий ; Дніпропетр. нац. ун-т ім. О. Гончара. – К., 2014. – С. 11.

України в цьому контексті мала б фігурувати і мета перешкоджання законній професійній діяльності журналіста як ще одна кваліфікуюча ознака розгляданого злочину.

Із викладеною позицією погодитись складно. У ч. 2 ст. 375 КК України передбачено кваліфікований склад постановлення завідомо неправосудного судового рішення, і зміст ознак об'єктивної сторони (в нашому випадку – діяння) у ньому має бути таким самим, як і в основному складі злочину (ч. 1 ст. 375 КК України). Крім цього, на наш погляд, слід виходити не з того, чи вирішує певне судове рішення справу по суті, а з того, чи заподіює (здатне заподіяти) постановлення такого судового рішення істотну шкоду охоронюваним законом суспільним відносинам. У наведеному прикладі (постановлення завідомо неправосудної ухвали про зупинення провадження у справі з продовженням дії заходів забезпечення позову, що може істотно порушувати права відповідача) діяння є суспільно небезпечним, у зв'язку з чим є підстави кваліфікувати його за ч. 1 ст. 375 КК України.

Зі змісту цієї кримінально-правової норми не випливає, що предметом передбаченого нею злочину є лише те судове рішення, яким справа вирішується по суті: формально (буквально) у цій кримінально-правовій нормі говориться про постановлення будь-якого завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови. Оскільки жодних застережень тут не зроблено, це не обов'язково має бути судове рішення, яким справа вирішується по суті³⁰. Звичайно, можна дискутувати з приводу того, наскільки виваженою (доцільною) є така позиція вітчизняного законодавця, але вона виражена доволі чітко, і (треба так розуміти) саме з цього виходили укладачі проекту постанови. Цікаво, що при опрацюванні останнього Інститут держави і права імені

---

³⁰ *Примітка.* Для порівняння: у кримінальному законодавстві окремих зарубіжних країн безпосередньо встановлено відповідальність суддів за постановлення судових рішень, які, хоч і не вирішують справу по суті, є вирішальними для подальшого її розгляду. Наприклад, у ст. 449 КК Іспанії передбачено відповідальність судді, магістрата або секретаря суду, винуватих у злісній відстрочці відправлення правосуддя. Стаття 509 цього Кодексу визнає злочином поведінку судді (члена суду), який за наявності законних підстав для зупинення провадження продовжить його, не чекаючи вирішення цього питання.

В. М. Корецького НАН України підтримав позицію, відображену в п. 2 проекту постанови, з огляду на відсутність кримінально-правових підстав для звуження предмета відповідного злочину.

При вирішенні цього питання слід брати до уваги і ту обставину, що судова влада виконує, крім основної функції – відправлення правосуддя, інші функції, у т. ч. судовий контроль за законністю та обґрунтованістю застосування засобів процесуального примусу, офіційне посвідчення фактів, що мають юридичне значення, обмеження конституційної та іншої галузевої правосуб'єктності громадян України³¹. Законність та обґрунтованість прийняття судами рішень (процесуальних актів) при здійсненні відповідних функцій у межах відповідного виду судочинства (кримінального, цивільного, адміністративного, господарського, конституційного) також охороняються за допомогою ст. 375 КК України. Тому і з цієї точки зору не можна стверджувати, що рішення суду, якими справа не вирішується по суті, не є предметом розглядуваного злочину.

Повторимо, що в цьому разі, на нашу думку, слід виходити з того, чи заподіяло завідоме постановлення відповідного судового рішення істотну шкоду охоронюваним законом суспільним відносинам. Цілком очевидно, що така шкода може заподіюватись і внаслідок постановлення процесуального акта, яким справа не вирішується по суті (сказане стосується, наприклад, постановлення судових рішень, які визначають подальший хід справи). Як слушно зауважує П. П. Андрушко, при кваліфікації діяння за ст. 375 КК України необхідно встановити, що вчинене правопорушення є суспільно небезпечним у кримінально-правовому розумінні, не є малозначним і вчинене за відсутності обставин, що виключають злочинність діяння. Не дивлячись на формальний характер складу злочину, передбаченого ст. 375 КК України, питання про визнання судового рішення неправосудним має вирішуватись з ураху-

---

³¹ Кравченко В. В. Конституційне право України : навч. посібник / В. В. Кравченко. – Вид. 4-те, виправл. та доповн. – К. : Атіка, 2006. – С. 350.

ванням, зокрема, ч. 2 ст. 11 КК України – досягло чи ні постановлення судового рішення суспільної небезпеки в кримінально-правовому значенні³².

Предметом злочину, передбаченого ст. 375 КК України, навряд чи повинна визнаватись окрема ухвала суду³³. Адже постановлення такого роду судових рішень немає підстав визнавати суспільно небезпечним діянням (ч. 2 ст. 11 КК України)³⁴. До речі, за невжиття заходів щодо окремої ухвали суду наразі передбачено не кримінальну, а адміністративну відповідальність (ст. 185-6 КУпАП). De lege ferenda у диспозиції ч. 1 ст. 375 КК після перерахування видів судових рішень доцільно зробити негативне застереження «(крім окремої ухвали суду)». Водночас ухвали суду про відмову у відкритті провадження у справі, а так само ухвали про зупинення провадження у справі, коли при цьому вжито заходів для забезпечення позову, за наявності підстав мають визнаватись предметом аналізованого злочину при тому, що вони не є судовими рішеннями, якими справа вирішується по суті. Виходимо з того, що постановлення таких процесуальних актів означає порушення права особи на справедливий суд.

Судова практика також рухається шляхом визнання предметом злочину, передбаченого ст. 375 КК України, не лише тих судових рішень, якими справа вирішується по суті.

Так, вироком Кременчуцького районного суду Полтавської області від 26 червня 2013 р., зокрема, за ч. 2 ст. 375 КК України було засуджено суддю Олександрійського міськрайонного суду Кіровоградської області. Встановле-

---

³² Андрушко П. Науковий висновок (доповнений) по запиту адвоката Павленка М. В. щодо правильності і обґрунтованості кримінально-правової кваліфікації органом досудового розслідування дій Волкової С. Я. за ст. 375 КК України (продовження) // Юрид. вісн. України (Інформаційно-правовий банк). – 2015. – № 28. – 18–24 лип.; Андрушко П. Доктринальне і правозастосовне тлумачення норми, сформульованої у ст. 375 КК України. – С. 94, 103.

³³ *Примітка.* Відповідно до ч. 1 ст. 211 ЦПК України суд, виявивши під час розгляду справи порушення закону і встановивши причини та умови, що сприяли вчиненню порушення, може постановити окрему ухвалу і направити її відповідним особам чи органам для вжиття заходів щодо усунення цих причин та умов. Про вжиті заходи протягом місяця з дня надходження окремої ухвали повинно бути повідомлено суд, який постановив окрему ухвалу. Останню може бути оскаржено особами, інтересів яких вона стосується.

³⁴ *Примітка.* Докладніше про проблеми малозначності в кримінальному праві та можливі шляхи їх розв'язання див., наприклад: Дудоров О. Малозначність діяння: проблеми застосування та вдосконалення кримінального закону / О. Дудоров, Є. Письменський // Юрид. вісн. України. – 2015. – № 7. – С. 6–7; 2016. – № 8. – С. 7–8.

но, що цей суддя не лише постановив завідомо неправосудне рішення про визнання дійсним договору купівлі-продажу будинку з надвірними будівлями і про визнання за певною особою права власності на вказаний будинок, а і склав завідомо неправдиву ухвалу про роз'яснення раніше виданого ним неправосудного рішення. Вказана ухвала визнана неправосудною, оскільки постановлена з порушенням передбаченого ЦПК України порядку прийняття суддею ухвали та без повно і всебічно з'ясованих обставин, на які сторони посилаються як на підставу своїх вимог, і заперечень, підтверджених доказами³⁵.

З урахуванням викладеного виваженою видається позиція О. С. Гореліка, який виділяє (конкретизує) види судових рішень, що можуть бути предметом злочину, передбаченого ст. 305 КК РФ. Це: 1) судові акти, якими завершується розгляд справи в суді будь-якої інстанції (вирок у кримінальній справі, рішення у цивільній справі, постанова у справі про адміністративне правопорушення тощо) або робиться висновок про винуватість (невинуватість) особи в кримінальній справі; 2) рішення, які, хоч і не завершують розгляд справи, торкаються основних прав і свобод людини, зокрема, гарантованого судового захисту прав і свобод; 3) рішення, що приймаються під час попереднього слухання у кримінальній справі, якщо вони визначають подальше вирішення справи по суті (наприклад, про виключення доказів); 4) акти, що виносяться судом, які підлягають розгляду при виконанні вироку (наприклад, про заміну одного виду покарання іншим, умовно-дострокове звільнення); 5) судові акти, що обмежують доступ до правосуддя (зокрема, постанови у кримінальних справах, винесені по скаргах на рішення органів розслідування або прокурора); 6) ухвали суду у цивільних справах, якщо ці акти, хоч і не вирішують справу по суті, перешкоджають подальшому руху справи (це стосується закриття провадження у справі або залишення заяви без розгляду)³⁶.

---

³⁵ Справа № 1614/2538/12 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/49349370>. – Заголовок з екрану.

³⁶ Горелік А. С. Преступления против правосудия / А. С. Горелік, Л. В. Лобанова. – СПб. : Юрид. центр Пресс, 2005. – С. 231–233.

Підсумовуючи викладене вище щодо видів судових рішень як предмета аналізованого злочину, відзначимо, що вказівка в п. 2 проекту постанови не лише на ті судові рішення, якими завершується по суті розгляд справ, а і на будь-які судові рішення, пов'язані з розглядом відповідних справ у судах, а так само на ухвали слідчих суддів³⁷, загалом заслуговує на підтримку³⁸. Разом із тим варто наголосити на необхідності з'ясування питання, чи заподіяло постановлення певного завідомо неправосудного судового рішення істотну шкоду охоронюваному законом суспільним відносинам і, відповідно, про можливість застосування у конкретному випадку неправосуддя ч. 2 ст. 11 КК України.

У пункті 3 проекту постанови пропонується роз'яснити, що для встановлення наявності в діянні особи ознак складу злочину, передбаченого ст. 375 КК, не вимагається, щоб судові рішення, у завідомому постановленні якого підозрюється (обвинувачується) особа, було скасоване чи змінене судом вищого рівня. Водночас у цьому пункті проекту під підзаголовком «варіант» можна прочитати протилежне: зазначений висновок не відповідає положенням Конституції України щодо презумпції законної сили не скасованого судового рішення, а тому кримінальна відповідальність може наставати лише в разі скасування судового рішення. Думки представників суддівського корпусу, як і думки науковців, із поставленого питання застосування ст. 375 КК України розділились³⁹.

Щодо згаданої у проекті постанови презумпції законної сили не скасованого судового рішення, то відповідно до ст. 124 Конституції України правосуддя в Україні (а оцінка законності судових рішень є формою реалізації пра-

---

³⁷ *Примітка.* Відповідно до п. 18 ч. 1 ст. 3 КПК України до повноважень слідчого судді належить здійснення в порядку, передбаченому КПК України, судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні.

³⁸ *Примітка.* За результатами опрацювання проекту постанови було вирішено, що зауваження стосовно невизнання предметом розглядуваного злочину так званих проміжних судових рішень не ґрунтуються на положеннях ст. 375 КК України.

³⁹ Что думают судьи о статье 375 КК Украины «Постановление судьёй (судьями) заведомо неправосудного приговора, решения, определения или постановления» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://protokol.com.ua/ua/chto_dumayut_sudi_o_state_375_kk_ukraini_postanovlenie_sudyoy_\(sudyami\)_zavedom_o_npravosudnogo_prigovora_resheniya_opredeleniya_ili_postanovleniya](http://protokol.com.ua/ua/chto_dumayut_sudi_o_state_375_kk_ukraini_postanovlenie_sudyoy_(sudyami)_zavedom_o_npravosudnogo_prigovora_resheniya_opredeleniya_ili_postanovleniya). – Заголовок з екрану.

восуддя) здійснюється виключно судами, привласнення цих функцій іншими органами чи посадовими особами не допускається, а судові рішення ухвалюються судами іменем України та є обов'язковими до виконання на всій території України. Відповідно до ст. 13 ЗУ «Про судоустрій і статус суддів» судові рішення, що набрали законної сили, є обов'язковими до виконання всіма органами державної влади, органами місцевого самоврядування, їх посадовими та службовими особами, фізичними і юридичними особами та їх об'єднаннями на всій території України. Обов'язковість урахування (преюдиційність) судових рішень для інших судів визначається законом. У розвиток цих приписів у нормах процесуального законодавства України закріплено положення про те, що обставини, встановлені судовим рішенням, яке набрало законної сили, вважаються встановленими і не підлягають доказуванню.

У пункті 10 постанови Пленуму ВСУ «Про незалежність судової влади» від 13 червня 2007 р. № 8 роз'яснюється, що рішення суду вважаються законними, доки вони не скасовані в апеляційному чи касаційному порядку або не переглянуті компетентним судом в іншому порядку. Виключне право перевіряти законність та обґрунтованість судових рішень має відповідний суд згідно з процесуальним законодавством; органи, які вирішують питання про дисциплінарну відповідальність та відповідальність за порушення присяги судді, не наділені законом повноваженнями оцінювати законність судового рішення⁴⁰. ВСУ послідовно наполягає на тому, що судові рішення є законними і обов'язковими для виконання, доки воно не скасоване в порядку, передбаченому процесуальним законом. При розгляді заяви про вчинення суддею злочину, передбаченого ст. 375 КК України, це слід враховувати уповноваженій особі при внесенні відомостей до Єдиного державного реєстру досудових розслідувань. Підставою для відкриття кримінального провадження за

---

⁴⁰ *Примітка.* Натомість М. В. Галабала наводить цікаві аргументи на користь того, що органи, уповноважені законом на розгляд справ про притягнення судді до юридичної відповідальності, мають право надавати оцінку законності та обґрунтованості судових рішень – навіть якщо ці рішення не були скасовані або змінені (див.: Галабала М. Відповідальність судді за нескасоване рішення: *pro et contra* / М. Галабала // Юрид. вісн. України. – 2015. – № 10. – С. 5).

ст. 375 КК України визнається скасування оскаржуваного судового акта апеляційною чи касаційною інстанцією⁴¹.

Таким чином, навіть у тому разі, коли судові рішення фактично є неправосудним, воно підлягає виконанню.

Із урахуванням наведеного у період дії попереднього КПК України зазвичай наголошувалося на необхідності до порушення кримінальної справи за ст. 375 КК України отримати рішення апеляційного чи касаційного суду про скасування вироку, рішення, ухвали або постанови, що є предметом злочину, передбаченого цією статтею. Вказувалось і на бажаність того, щоб таке рішення містило висновок про неправосудний характер скасованого судового акта. Водночас відзначалась можливість порушення кримінальної справи стосовно судді без скасування неправосудного рішення за наявності достатніх даних про вчинення злочину, передбаченого ст. 375 КК України, а саме прямих доказів, що викривають суддю (наявність пояснень учасників судового процесу про явну фальсифікацію рішення, підроблення документів тощо)⁴².

Отже, суть викладеної позиції полягає в тому, що неправосудність судового рішення як предмета аналізованого злочину має бути встановлена, так би мовити, попередньо – рішенням суду відповідної інстанції, який скасував чи змінив це судові рішення⁴³. Навіть у разі очевидного порушення суддею норм матеріального чи процесуального права при постановленні рішення, якщо суди апеляційної та касаційної інстанції підтримали це судові рішення, кримінальне провадження на підставі ст. 375 КК України здійснюватися не може, виходячи з положень Конституції України та чинного процесуального законо-

---

⁴¹ Висновок Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України щодо питання про початок кримінального провадження стосовно суддів, яке пов'язане зі здійсненням ними судочинства, від 1 липня 2013 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://protokol.com.ua/ua/pochatok_kriminalnogo_provadgennya_stosovno_suddiv_yake_pov_yazane_iz_zdiysnennyam_nimi_sudochinstva. – Заголовок з екрану.

⁴² Методичні рекомендації щодо особливостей початкового етапу провадження у кримінальних справах за фактами постановлення суддею (судьями) завідомо неправосудних вироків, рішень, ухвал або постанов (ст. 375 КК України). – К., 2008. – 42 с.

⁴³ Бриллиантов А. В. Настольная книга судьи: преступления против правосудия / А. В. Бриллиантов, Н. Р. Косевич. – М. : Велби, Проспект, 2008. – С. 393; Горелик А. С. Преступления против правосудия. – С. 235; Дідик С. Є. Кримінально-правова охорона правосуддя від незаконних діянь судді як спеціального суб'єкта злочину : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. – С. 126–130.

давства. «Відкриваючи кримінальні провадження щодо суддів за ст. 375 КК України у випадках, коли судові рішення в установленому законом порядку не переглядалися або переглядалися та не скасовані, органи прокуратури, ставлячи під сумнів такі судові рішення, які набули чинності, фактично привласнюють функції судів, що є порушенням Конституції України»⁴⁴.

У подібному руслі висловлюється В. М. Єднак, який, розкриваючи зміст «неправосудності» як ознаки складу злочину, передбаченого ст. 375 КК України, пише, що неправосудність вироку, рішення, ухвали або постанови має бути доведена ухваленням відповідного рішення вищестоящою інстанцією, тобто рішення має бути переглянуте апеляційним або касаційним судом, ВСУ або за нововиявленими обставинами. Водночас він зазначає, що це не стосується ухвалення так званих строкових ухвал у кримінальному провадженні: їх неправосудність може бути доведена матеріалами досудового розслідування, оскільки в КПК України не передбачається можливість їх оскарження⁴⁵.

На думку інших вітчизняних дослідників⁴⁶ не можна погодитися з тим, що факт скасування судового рішення рішенням суду вищої інстанції чи зміна судового рішення, вказуючи на неправосудність останнього, є обов'язковою умовою застосування ст. 375 КК. Тим більше, що неправосудним може виявитися рішення вищої судової інстанції. Із приводу винятку, сформульованого В. М. Єднаком, вважаємо за доцільне навести висловлювання П. П. Андрушка про те, що визнання обов'язковою умовою кримінальної відповідальності судді за постановлення завідомо неправосудного рішення факту скасування цього рішення породжує питання, як бути із судовими рішеннями, які відповідно до процесуального законодавства (зокрема, КПК

---

⁴⁴ Сімоненко В. Погрози суддям нищать справедливість / В. Сімоненко // Голос України. – 2015. – № 48. – 18 берез.

⁴⁵ Єднак В. М. Кримінальна відповідальність за постановлення суддею (суддями) завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови з корисливих мотивів : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. – С. 4–5.

⁴⁶ Погорецький М. Кримінальна відповідальність суддів за постановлення неправосудного рішення (ст. 375 КК України) / М. Погорецький // Юрид. вісн. України. – 2015. – № 22. – 6–12 черв.; Овчаренко О. М. Юридична відповідальність судді: теоретико-прикладне дослідження : монографія. – С. 357, 360.

України) не підлягають оскарженню. Ким у цьому разі визнаватиметься факт неправосудності судового рішення?⁴⁷. Згаданий учений вважає, що за відсутності рішення вищого суду, яким скасоване постановлене суддею рішення, останнє може оцінюватись органом досудового слідства і судом на предмет його неправосудності – якщо таке рішення не було або об'єктивно не могло бути предметом розгляду апеляційної чи касаційної судової інстанції (зокрема, смерть фізичної особи чи ліквідація юридичної особи, які могли подати апеляцію чи касаційну скаргу; відмова особи від оскарження незаконного рішення; рішення, що не підлягають оскарженню)⁴⁸.

У зауваженнях НДІ ВПЗ імені акад. В. В. Сташиса НАПрНУ на проект постанови було запропоновано в п. 3 цього документа вказати на те, що момент закінчення злочину, передбаченого ст. 375 КК України, не пов'язаний із необхідністю скасування чи зміною судового акта судом вищого рівня. Скасування чи зміна судового акта може свідчити про як його неправосудність, так і неправильність (помилковість); остання виключає умисел як форму вини, встановлення якої є необхідним для кваліфікації вчиненого за ст. 375 КК України⁴⁹.

Подібним чином розмірковує і М. І. Хавронюк, на думку якого, для визнання судового рішення неправосудним необхідно, щоб його неправосудність була підтверджена вищестоящою судовою інстанцією, адже судові рішення може бути скасовано в порядку, передбаченому процесуальним законом. Якщо ж йдеться про остаточне судові рішення, то про його правосудність чи неправосудність можна говорити на підставі встановлених фактів

---

⁴⁷ Андрушко П. Науковий висновок (доповнений) по запиту адвоката Павленка М. В. щодо правильності і обґрунтованості кримінально-правової кваліфікації органом досудового розслідування дій Волкової С. Я. за ст. 375 КК України (продовження) / П. Андрушко // Юрид. вісн. України (Інформаційно-правовий банк). – 2015. – № 28. – 18–24 лип.

⁴⁸ Андрушко П. П. Деякі проблемні питання кримінально-правової кваліфікації постановлення суддею (суддями) завідомо неправосудного рішення в кримінальному провадженні (ст. 375 КК) / П. П. Андрушко // Вісн. Верхов. Суду України. – 2014. – № 8. – С. 44–45.

⁴⁹ Постанова Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ «Про судову практику у справах про постановлення суддею (суддями) завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови» (проект із зауваженнями і пропозиціями). – К. : ВССУ, 2015. – С. 6.

того, що воно було прийнято, наприклад, під впливом втручання в діяльність судді, погрози чи насильства щодо судді або у зв'язку з одержанням суддею хабара за винесення цього рішення. Остаточними судовими рішеннями є, наприклад: судові рішення судів першої інстанції, які за законом не підлягають перегляду в апеляційному чи касаційному порядку, або апеляційних судів, які не підлягають перегляду в касаційному порядку; рішення касаційних судів; рішення ВСУ⁵⁰.

До речі, якщо відповідальність за ст. 375 КК може наставати лише у випадку скасування чи зміни судового рішення у встановленому порядку, постає питання, як тоді в кримінально-правовому сенсі реагувати на постановлення завідомо неправосудного рішення КСУ при тому, що в п. 2 проекту постанови серед предметів злочину, передбаченого ст. 375 КК, фігурують (і ми підтримуємо цей підхід, про що йшлося вище) у т. ч. рішення КСУ, які оскарженню не підлягають. Останнє, до речі, стосується і рішень ВСУ.

Найбільш системно аргументи на користь положення про те, що відповідальність за ст. 375 КК України має наставати незалежно від того, чи скасоване (змінене) неправосудне судове рішення, виклав В. О. Навроцький. Зокрема, він зазначив, що: 1) існує значна кількість судових рішень, щодо яких не передбачено процесуальний порядок їх скасування (зміни), і виведення їх з-під дії ст. 375 КК України буде необґрунтованим; 2) скасування (зміна) судових рішень обумовлена волевиявленням учасників процесу, а відсутність такого волевиявлення означає, що судове рішення (навіть абсурдне) не буде скасоване (змінене), а це веде до безкарності суддів; 3) скасування і зміна судових рішень обмежені певними часовими рамками, і залежність можливості дотримання цих рамок від поведінки судді створює перешкоди для притягнення його до відповідальності за ст. 375 КК України; 4) скасування і зміна судових рішень обумовлені іншими судовими рішеннями, окремі з яких, у

---

⁵⁰ Дудоров О. О. Кримінальне право : навч. посібник / О. О. Дудоров, М. І. Хавронюк / за ред. М. І. Хавронюка. – К. : Ваіте, 2014. – С. 801.

свою чергу, можуть бути завідомо неправосудними; 5) визнання в Україні пріоритету рішень ЄСПЛ означає, що наявність законної сили у судового рішення не виключає можливості визнання його неправосудним; 6) презумпція правомірності судового рішення належить до числа спростовних, і відкриття кримінального провадження за ст. 375 КК України є правовим засобом перевірки такої презумпції; 7) факт скасування (зміни) судового рішення є лише одним із доказів завідомої неправосудності судового рішення, і не можна визначати поняття ознаки складу злочину, передбаченого ст. 375 КК України, залежно від того, у який спосіб доведена її наявність⁵¹.

Два останні аргументи видаються достатніми для спростування позиції (певною мірою компромісної) колишнього очільника ВСУ В. Т. Маляренка, висловленої ним під час роботи над проектом постанови. Йдеться про те, що скасування і зміна судового рішення не потрібні для застосування ст. 375 КК України, якщо мають місце очевидні порушення закону (наприклад, покарання призначено з перевищенням верхньої межі санкції, накладено арешт на майно за відсутності цивільного позову і можливої конфіскації майна). Водночас стверджується, що не можна обійтись без скасування судового рішення чи його зміни, якщо потрібно оцінювати докази, і очевидної неправосудності немає. Проте, на нашу думку, ніхто не заважає встановити і довести «неочевидну» неправосудність у межах кримінального провадження, відкритого за ознаками злочину, передбаченого ст. 375 КК України.

Звернемось до ст. 459 КПК України, яка передбачає підстави для перегляду судових рішень, що набрали законної сили, за нововиявленими обставинами. Однією з таких обставин названо зловживання слідчого, прокурора, слідчого судді чи суду під час кримінального провадження. Причому ця обставина (а вона, на наш погляд, безпосередньо стосується проблематики постановлення завідомо неправосудного судового рішення) повинна бути вста-

---

⁵¹ Навроцький В. О. З професорської шухляди. – С. 399–402.

новлена вироком суду, що набрав законної сили, а при неможливості ухвалення вироку – підтверджена матеріалами розслідування (ч. 3 ст. 459 КПК).

Оцінюючи подібні положення ст. 400-5 попереднього КПК України, науковці зауважували таке: «... якщо умовою притягнення до кримінальної відповідальності за ст. 375 КК України визнати обов'язкове скасування судового рішення вищестоящим судом, то отримаємо замкнене коло, оскільки органи досудового розслідування не зможуть порушити кримінальну справу за ст. 375 КК навіть за наявності приводів і підстав до того... А без винесення вироку суду не можна порушувати питання про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами»⁵².

Фактично про те саме йдеться у зауваженнях Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України на проект постанови: механізмом, який уможлиблює втрату законної сили неправосудним судовим рішенням, є перегляд справи за нововиявленими обставинами, що, своєю чергою, може бути реалізовано лише за умови встановлення факту зловживання судді в порядку кримінального провадження за ст. 375 КК України. Таким чином, сприйняття позиції, згідно з якою лише скасовані судові рішення є предметом злочину, передбаченого цією статтею КК, не відповідало б системному підходу до кримінально-правової охорони порядку відносин між людьми, який порушується прийняттям завідомо неправосудних судових рішень⁵³.

Окремі автори пишуть про відсутність у розпорядженні держави дієвого механізму виявлення незаконно ухвалених рішень конкретними суддями, констатуючи те, що чинний порядок перевірки судових актів не сприяє про-

---

⁵² Тютюгін В. І. Постановлення суддею завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови: окремі аспекти застосування ст. 375 Кримінального кодексу України / В. І. Тютюгін, О. В. Капліна, І. А. Тітко // Вісн. Верховного Суду України. – 2012. – № 2. – С. 47–48.

⁵³ Зауваження Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України на проект постанови Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ «Про судову практику у справах про постановлення суддею (суддями) завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови». – К., 2015. – С. 4.

тидії суддівському свавіллю⁵⁴. Схожу думку висловлює і Голова ВСУ Я. М. Романюк: «...процесуальні закони не передбачають можливості проведення перевірок судових рішень, якщо сторони їх не оскаржують. Немає механізму перегляду таких рішень інакше, ніж за заявою чи скаргю самих учасників справи... суддя не понесе жодного покарання за свої дії, адже не скасоване судове рішення залишається формально законним»⁵⁵.

То чи варто за таких обставин застосування ст. 375 КК України і кримінально-правову протидію неправосуддю ставити в залежність від недолугості процесуального законодавства? Питання, на наш погляд, риторичне.

З огляду на викладені вище підходи і те, що КПК України дозволяє підтверджувати зловживання судді (суду) матеріалами розслідування, а також з урахуванням пріоритету матеріального кримінального права при вирішенні питання про наявність у діях особи ознак складу злочину, ми пропонуємо п. 3 проекту постанови викласти в такій редакції: «Для наявності складу злочину, передбаченого статтею 375 КК України, не вимагається, щоб завідомо неправосудне судове рішення, постановлене суддею (суддями), було скасоване чи змінене судом у встановленому законодавством порядку. При цьому судове рішення має бути остаточним – таким, що набрало законної сили».

Зрозуміло, що і викладені формулювання при бажанні можуть розцінюватись як такі, що суперечать Конституції України, – як втручання у діяльність суду. Необхідно звернути увагу і на той факт, що поширена останнім часом ганебна і водночас така, що формально не суперечить вимогам КПК України, практика відкриття кримінальних проваджень і внесення у Єдиний державний реєстр досудових розслідувань відомостей про вчинення злочинів, передбачених ст. 375 КК України, у випадках незадоволення однією зі сторін судового

---

⁵⁴ Дідик С. Є. Протидія службовим злочинам у сфері правосуддя, що вчиняються суддею (кримінально-правовий аспект). – С. 234; Сіренко В. Про невідворотність покарання суддів за незаконні рішення / В. Сіренко // Голос України. – 2013. – № 166. – 7 верес.

⁵⁵ Ярослав Романюк: «Судова реформа має проводитися не для політичного піару» // Юрид. вісн. України. – 2016. – № 13. – С. 5.

розгляду справи постановленим у ньому рішенням⁵⁶ із, як правило, нікчемними врешті-решт результатами кримінально-правового реагування на поведінку суддів є правозастосовною проблемою, яка, на нашу думку, безпосередньо не стосується якості кримінального закону – ст. 375 КК України.

Ведучи мову про момент закінчення злочину, передбаченого вказаною статтею КК, відзначимо, що пануючою в юридичній літературі є точка зору, згідно з якою таким моментом слід вважати проголошення судового рішення⁵⁷. Про це зазначає, наприклад, Н. Д. Квасневська, яка водночас звертає увагу на те, що поетапність постановлення акта судової влади (у процесуальному законодавстві визначено такі етапи постановлення судового рішення, як: складання тексту акта в нарадчій кімнаті, голосування суддями у разі колегіального розгляду справи, підпис документа суддею (суддями), публічне проголошення іменем України) породжує дискусію щодо можливості замаху на злочин, передбачений ст. 375 КК України. Зазначена поетапність указує на можливість такого замаху у виді складання тексту, підписання рішення або проголошення вступної та мотивувальної частин судового рішення. Увага акцентується на тому, що моментом закінчення аналізованого злочину слід вважати проголошення суддею саме резолютивної частини судового акта⁵⁸. Н. Р. Ємеєва, підтримуючи викладену позицію (щодо ст. 305 КК РФ), вважає, що вона базується на тлумаченні положень процесуального законодавства, відповідно до яких до проголошення підписаного суддею судового рішення до нього можуть вноситися виправлення⁵⁹. С. Є. Дідик, обґрунтовуючи па-

---

⁵⁶ Что думают судьи о статье 375 КК Украины «Постановление судьёй (судьями) заведомо неправосудного приговора, решения, определения или постановления» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://protokol.com.ua/ua/chto_dumayut_sudi_o_state_375_kk_ukraini_postanovlenie_sudyoy_\(sudyami\)_zavedom_o_npravosudnogo_prigovora_resheniya_opredeleniya_ili_postanovleniya](http://protokol.com.ua/ua/chto_dumayut_sudi_o_state_375_kk_ukraini_postanovlenie_sudyoy_(sudyami)_zavedom_o_npravosudnogo_prigovora_resheniya_opredeleniya_ili_postanovleniya). – Заголовок з екрану.

⁵⁷ Злочини проти правосуддя : навч. посіб. – С. 29; Лемешко О. М. Притягнення суддів до кримінальної відповідальності: окремі проблеми. – С. 38; Дідик С. Є. Протидія службовим злочинам у сфері правосуддя, що вчиняються суддею (кримінально-правовий аспект). – С. 232; Навроцький В. О. З професорської шухляди. – С. 402–403.

⁵⁸ Квасневська Н. Д. Кримінальна відповідальність за неправосуддя в Україні : монографія. – С. 82–83, 164.

⁵⁹ Емеєва Н. Р. Уголовная ответственность за преступления против правосудия, совершаемые судьями и должностными лицами правоохранительных органов : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. – С. 71–72.

нуючий підхід із питання про момент закінчення аналізованого злочину, посилається на норми КАС України, КПК України, ЦПК України і ГПК України, з яких випливає, що вирок, рішення, ухвала або постанова суду вважаються постановленими лише після їх проголошення (доведення до учасників процесу, оприлюднення)⁶⁰.

Цю позицію наразі займає і ВСУ⁶¹. Так, у мотивувальних частинах ухвали від 20 листопада 2014 р. (справа № 5-24кс14) і постанови від 18 червня 2015 р. (справа № 5-56кс15), винесених Судовою палатою у кримінальних справах ВСУ, зазначається, що об'єктивна сторона злочину, передбаченого ст. 375 КК України, полягає лише в активній поведінці особи – дії. Вказане посягання є злочином із формальним складом, оскільки вичерпується фактом постановлення неправосудного судового акта і припускає: а) складання відповідного процесуального документа; б) підписання його суддею (суддями); в) проголошення судового акта (доведення його змісту до відома учасників процесу). Злочин визнається закінченим із моменту проголошення постановленого судового акта незалежно від часу набуття законної сили та спричинених наслідків.

Із викладеного випливає, що злочин, передбачений ст. 375 КК України, за загальним правилом, повинен визнаватись закінченим із моменту проголошення постановленого судового акта (точніше – його резолютивної частини⁶²) незалежно від часу набрання законної сили і настання суспільно небез-

---

⁶⁰ Дідик С. Є. Кримінально-правова охорона правосуддя від незаконних діянь судді як спеціального суб'єкта злочину : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. – С. 124–125; Дідик С. Є. Протидія службовим злочинам у сфері правосуддя, що вчиняються суддею (кримінально-правовий аспект). – С. 231–232.

⁶¹ *Примітка.* Нагадаємо, що відповідно до ч. 1 ст. 458 КПК України висновок ВСУ щодо застосування норми права, викладений у його постанові, прийнятій за результатами розгляду справи з підстави неординарного застосування судом касаційної інстанції однієї і тієї самої норми права, передбаченої законом України про кримінальну відповідальність, у подібних правовідносинах, що зумовило ухвалення різних за змістом судових рішень (крім питань неординарного застосування санкцій кримінально-правових норм, звільнення від кримінальної відповідальності чи покарання), є обов'язковим для всіх суб'єктів владних повноважень, які застосовують у своїй діяльності відповідну норму права, та для всіх судів загальної юрисдикції, які зобов'язані привести свою судову практику у відповідність із судовим рішенням ВСУ.

⁶² *Примітка.* Так, якщо складання судового рішення у формі ухвали вимагає значного часу, суд має право обмежитися складанням і оголошенням його резолютивної частини, яку підписують всі судді. Повний текст ухвали повинен бути складений не пізніше п'яти діб з дня оголошення резолютивної частини і оголошений учасникам судового провадження (ч. 2 ст. 376 КПК України).

печних наслідків, які спричинені. За наявності тяжких наслідків учинене слід кваліфікувати за ч. 2 ст. 375 КК України. Якщо постановлення завідомо неправосудного судового рішення з причин, які не залежали від волі винного, припинене на етапах складання судового рішення, його підписання, публічного проголошення судового рішення, але до виголошення його резолютивної частини, діяння має розцінюватись як замах на злочин, передбачений ст. 375 КК України. У таких випадках можлива добровільна відмова від доведення цього злочину до кінця.

Аналізуючи склад злочину, передбаченого ст. 375 КК України, М. І. Хавронюк зазначає, що поняттям постановлення судового рішення охоплюються його складання, підписання та (або) проголошення і доведення його змісту до відома учасників процесу. В одних випадках суб'єкт цього злочину може власноруч скласти, підписати неправосудне судове рішення та проголосити його, у других – підписати і проголосити складене іншими особами неправосудне судове рішення, у третіх – лише проголосити складене та підписане іншими особами неправосудне судове рішення або проголосити судове рішення, яке взагалі не складалось⁶³. Висловивши припущення про те, що в цьому разі йдеться про випадки колегіального прийняття судових рішень, П. П. Андрушко, зауважує, що М. І. Хавронюк не конкретизує, в чому виражаються дії інших суддів у другому і третьому випадках⁶⁴.

Як бачимо, і позиція М. І. Хавронюка, і зауваження П. П. Андрушка щодо неї не виходять за межі традиційного (пануючого) підходу до моменту закінчення постановлення завідомо неправосудного судового рішення.

У цивільному судочинстві у виняткових випадках залежно від складності справи складання повного судового рішення може бути відкладено на строк не більше п'яти днів з дня закінчення розгляду справи, але вступну і резолютивну частини суд має проголосити в тому самому засіданні, в якому закінчився розгляд справи. Рішення суду, що містить вступну та резолютивну частини, має бути підписане всім складом суду і приєднане до справи (ч. 3 ст. 209 ЦПК України).

⁶³ Дудоров О. О. Кримінальне право : навч. посібник. – С. 801.

⁶⁴ Андрушко П. Доктринальне і правозастосовне тлумачення норми, сформульованої у ст. 375 КК України. – С. 116.

Разом із тим при визначенні цього моменту слід брати до уваги і ту обставину, що ст. 406 КПК України передбачає порядок здійснення письмового апеляційного провадження. У цьому разі суд апеляційної інстанції має право ухвалити судові рішення за результатами письмового провадження, якщо всі учасники судового провадження заявили клопотання про здійснення провадження за їх відсутності. Якщо здійснювалось письмове апеляційне провадження, копія судового рішення апеляційної інстанції надсилається учасникам судового провадження протягом трьох днів з дня його підписання. Як бачимо, у цьому випадку відсутній як такий етап проголошення судового рішення.

Цивільне судочинство також передбачає можливість постановлення судового рішення (а саме судового наказу) без його подальшого проголошення, і ця обставина має враховуватися при розкритті кримінально-правової характеристики злочину, передбаченого ст. 375 КК України. Так, у разі прийняття судом ухвали про відкриття наказного провадження суд у триденний строк з моменту її постановлення видає судовий наказ по суті заявлених вимог (ч. 1 ст. 102 ЦПК України). Видача судового наказу проводиться без судового засідання і виклику стягувача та боржника для заслуховування їх пояснень (ч. 2 ст. 102 ЦПК України). Судовий наказ складається і підписується суддею у двох примірниках, один з яких залишається у справі, а другий скріплюється печаткою суду і видається стягувачу після набрання ним законної сили (ч. 3 ст. 103 ЦПК України). Після видачі судового наказу суд не пізніше наступного дня надсилає його копію боржникові рекомендованим листом із повідомленням (ч. 1 ст. 104 ЦПК України). Отже, у цьому разі злочин, передбачений ст. 375 КК України, має визнаватись закінченим із моменту видачі завідомо неправосудного судового наказу, тобто підписання наказу суддею і долучення його до матеріалів справи.

Таким чином, у випадках, передбачених процесуальним законодавством, розглядуваний злочин слід визнавати закінченим із моменту підписання завідомо неправосудного судового рішення, і це є винятком із загального

правила про проголошення завідомо неправосудного судового рішення (його резолютивної частини) як момент закінчення злочину, передбаченого ст. 375 КК України. До речі, у зауваженнях Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України на проект постанови обґрунтованість підходу, згідно з яким підписання, а не проголошення судового рішення має визнаватися моментом закінчення досліджуваного злочину, пов'язується саме з тим, що процесуальне законодавство все частіше передбачає можливість заочного розгляду справи, письмового провадження тощо, за яких судові рішення не проголошуються⁶⁵.

У житті трапляються випадки, коли суддя складає і підписує завідомо неправосудне судове рішення, проте його не проголошує, оскільки судові засідання він взагалі не проводив або ж це засідання проводила інша особа⁶⁶. Наприклад, у судовій практиці був випадок, коли суддя, вступивши в змову з іншими особами, які знаходили відомості про самотніх громадян похилого віку і повідомляли їх судді, відкривала справи про стягнення неіснуючої заборгованості по сплаті комунальних послуг, не повідомляла про судові засідання відповідних громадян – уявних боржників, фактично не проводила судових засідань, але оформлювала судові рішення про стягнення значних сум коштів із громадян зі сплати заборгованості за комунальні послуги. Відповідно, через деякий час громадяни дізнавалися про те, що на їх квартири накладено арешт. Розглянемо й інші матеріали судової практики.

У кримінальному провадженні, що розглядалося ВССУ, встановлено, що суддю Тульчинського районного суду Вінницької області було визнано винуватим у вчиненні злочинів, передбачених ч. 1 ст. 366, ч. 2 ст. 366, ч. 1

---

⁶⁵ Зауваження Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України на проект постанови Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ «Про судову практику у справах про постановлення суддею (суддями) завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови». – К., 2015. – С. 5.

⁶⁶ *Примітка.* Так, мав місце випадок, коли замість судді «судові засідання» проводив керівник апарату суду, який безпосередньо вів процес, допитував свідків, оцінював докази тощо (див.: Тютюгін В. І. Постановлення суддею завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови: окремі аспекти застосування ст. 375 Кримінального кодексу України. – С. 46).

ст. 375, ч. 2 ст. 375 КК України. Зазначена особа протягом 2007–2008 рр. умисно вносила в ухвалювані ним судові рішення завідомо неправдиві відомості про те, що сторони процесу в цивільних справах були присутні в судовому засіданні, підтримали позовні вимоги і погодилися на звернення стягнення на земельну ділянку в рахунок погашення боргу при тому, що про розгляд справ їх ніхто не повідомляв, і вони в судовому засіданні не були присутні, пояснень не давали, щодо позовних вимог свою думку не висловлювали, про наявність і зміст прийнятих рішень інформовані не були. Завідомо неправосудними судовими рішеннями позовні вимоги було задоволено, унаслідок чого у відповідачів вилучено земельні ділянки та заподіяно цим особам матеріальних збитків на загальну суму 16683921 грн. Суддя, діючи всупереч ЦПК України, не викликав у судове засідання учасників процесу, не з'ясовував усіх обставин справи та безпосередньо не досліджував докази, а також не здійснював фіксування судового засідання технічними засобами⁶⁷.

У подібних випадках (останні, як це впливає із повідомлень у ЗМІ і вивчення матеріалів судової практики, на жаль, не є рідкістю⁶⁸) судді зазвичай не проголошують рішення в судовому засіданні, а складають, підписують і долучають їх до матеріалів судових справ. Особи, прав і законних інтересів яких стосуються ці судові рішення, як правило, дізнаються про них згодом – тоді, коли судові рішення, яке набрало законної сили, породжує для них певні негативні наслідки. І останні є результатом не проголошення, а складання і підписання судового рішення. У цьому сенсі має рацію О. С. Горелік, який сам факт підписання неправосудного акта визнає суспільно небезпечним на тій підставі, що цей акт повинен і може бути виконаний в будь-який час⁶⁹.

Сказане наводить на думку про те, що у вказаних ситуаціях неправосуддя злочин, передбачений ст. 375 КК України, має визнаватись закінченим вже

---

⁶⁷ Справа № 5-3056км14 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/40795794>. – Заголовок з екрану.

⁶⁸ Юрченко К. Завідомо неправосудне судове рішення. Чи варто виключати з Кримінального кодексу статтю 375? / К. Юрченко // Юрид. вісн. України. – 2015. – № 42. – 24–30 жовт.

⁶⁹ Горелік А. С. Преступлення против правосудия. – С. 236.

з моменту підписання завідомо неправосудного судового рішення, і це, вочевидь, є ще одним винятком із загального правила щодо визначення моменту закінчення аналізованого злочину. Показовим у зв'язку зі сказаним є те, що, наприклад, В. М. Єднак пропонує визначати момент закінчення постановлення суддею (суддями) завідомо неправосудного рішення диференційовано – як його проголошення у залі судового засідання або як підписання цього рішення⁷⁰. Близькою до викладеної є позиція Ю. І. Кулешова, який під постановленням неправосудного судового рішення розуміє складання цього документа, його підписання, а у випадках, передбачених законодавством, – його проголошення. До цього моменту в особи, яка постановляє неправосудне судове рішення, є можливість добровільно відмовитися від доведення злочину до кінця⁷¹.

Існує точка зору, згідно з якою вирішення означеної проблеми лежить у площині не визначення (уточнення) моменту закінчення злочину, передбаченого ст. 375 КК України, а відмежування останнього від випадків фальсифікації судових рішень. Так, П. П. Андрушко закликає не ототожнювати, з одного боку, постановлення завідомо неправосудного судового рішення, яке має місце при фактичному здійсненні правосуддя, та, з іншого, фальсифікацію судового рішення, під якою учений розуміє: 1) складання завідомо неправдивого рішення, яке фактично не постановлялось, а також виготовлення рішення у справі, що не була предметом судового розгляду; 2) підроблення рішення, яке було постановлено судом відповідної юрисдикції у порядку, передбаченому процесуальним законодавством. Фальсифікацію судового рішення залежно від правового статусу особи, яка її вчинила, пропонується кваліфікувати за ст. 358 або ст. 366 КК України⁷².

---

⁷⁰ Єднак В. М. Кримінальна відповідальність за постановлення суддею (суддями) завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови з корисливих мотивів : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. – С. 5.

⁷¹ Кулешов Ю. И. Преступления против правосудия: проблемы теории, законотворчества и правоприменения : дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.08 / Ю. И. Кулешов ; Дальневост. гос. ун-т. – Владивосток, 2007. – С. 194.

⁷² Андрушко П. П. Деякі проблемні питання кримінально-правової кваліфікації постановлення суддею (суддями) завідомо неправосудного рішення в кримінальному провадженні (ст. 375 КК). – С. 45.

На нашу думку, складання завідомо неправдивого рішення, яке фактично не постановлялось у порядку, встановленому процесуальним законодавством, а так само виготовлення судового рішення у справі, що не була предметом судового розгляду, є підстави розцінювати як постановлення завідомо неправосудного судового рішення (ст. 375 КК України). Адже тут (за відсутності фактичного здійснення правосуддя, якщо використати термінологію П. П. Андрушка) має місце грубе порушення положень процесуального законодавства, що визначають порядок постановлення судових рішень. Як слушно зазначають харківські правознавці, у цьому разі має місце порушення належної судової процедури, яка передує постановленню судового рішення і багато в чому є запорукою його законності та обґрунтованості⁷³.

Право на справедливий суд, передбачене ч. 1 ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, передбачає, що кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, установленим законом, який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру або встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення. Дослідники виокремлюють, серед інших, такі елементи права на справедливий судовий розгляд: необтяжений юридичними та економічними перешкодами доступ до судової установи (особа має не лише право порушити провадження у справі, а і право отримати «вирішення» спору судом, тобто розгляд справи завжди повинен закінчуватися таким судовим рішенням, що набуло законної сили); належна (справедлива) судова процедура (серед аспектів, у чому полягає це положення, є те, що особа належно сповіщена про час та місце слухання справи та їй надається можливість взяти участь у судовому засіданні; суд бере до уваги лише докази, отримані законним шляхом, і за результатами розгляду цивільної справи ухвалює обґрунтоване (мотивоване)

---

⁷³ Тютюгін В. І. Постановлення суддею завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови: окремі аспекти застосування ст. 375 Кримінального кодексу України. – С. 46–47.

судове рішення); розумний строк судового розгляду⁷⁴. Процесуальними умовами справедливого судового розгляду визнаються: публічність (гласність) правосуддя; змагальність та рівність процесуальних можливостей сторін; розумний строк судового розгляду; мотивованість судових рішень⁷⁵.

Не викликає сумнівів, що у випадках відсутності фактичного здійснення правосуддя, які однак супроводжуються оформленням судових рішень, має місце порушення права на справедливий суд, інакше кажучи, неправосуддя.

На думку Н. Д. Квасневської, якщо суддя проголосив правосудне рішення, а в справу вклав чи видав сторонам інше (протилежне за змістом) рішення, кримінальна відповідальність має наставати не за постановлення завідомо неправосудного рішення, а, зокрема, за службове підроблення⁷⁶. Видається, що в цьому разі має місце постановлення завідомо неправосудного судового рішення, оскільки юридичні наслідки породжує не проголошене судове рішення, а те, що підписане; відповідно, злочин, передбачений ст. 375 КК України, у вказаній ситуації є закінченим із моменту підписання завідомо неправосудного рішення.

Підсумовуючи викладене, зазначимо, що розглядуваний злочин має визнаватися закінченим із моменту підписання завідомо неправосудного судового рішення (якщо далі воно не проголошувалось) або з моменту його проголошення (проголошення його резолютивної частини). Виходимо при цьому із того, що проголошення судового рішення у судовому засіданні як останнього етапу при постановленні судового рішення з числа визначених процесуальним законодавством може і не бути.

За результатами опрацювання проекту постанови було вирішено доповнити його положенням про те, що у випадках, коли процесуальний порядок

---

⁷⁴ Сакара Н. Право на справедливий судовий розгляд та національна практика цивільного судочинства / Н. Сакара // Право України. – 2011. – № 10. – С. 63–65.

⁷⁵ Єднак В. М. Кримінальна відповідальність за постановлення суддею (суддями) завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови з корисливих мотивів : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. – С. 20–25, 40–41.

⁷⁶ Квасневська Н. Д. Кримінальна відповідальність за неправосуддя в Україні : монографія. – С. 83.

розгляду окремих категорій справ не передбачає проголошення судових рішень, злочин, передбачений ст. 375 КК України, має визнаватись закінченим з моменту їх підписання. Запропоновано також роз'яснити, що встановлення ознак складу цього злочину не виключається і в тих випадках, коли проголошується завідомо неправосудне рішення, яке не підписано суддею, або коли суддею підписується завідомо неправосудне рішення, однак при цьому проголошується інше (наприклад, правосудне) рішення.

Дотичною до вище зазначеної є проблема кримінально-правової оцінки постановлення суддею (суддями) завідомо неправосудного судового рішення, вчиненого шляхом службового підроблення. Існує точка зору, згідно з якою у цьому випадку має місце не конкуренція цілого і частини, а сукупність злочинів, а тому дії судді (суддів) повинні кваліфікуватися за відповідними частинами статей 366 і 375 КК України⁷⁷. На думку інших фахівців⁷⁸, яку ми поділяємо, додаткової кваліфікації за ст. 366 КК України аналізовані дії судді не потребують, адже неправосудне судове рішення завжди оформлюється відповідним документом (має місце спеціальний різновид так званого інтелектуального підроблення).

З метою розмежування складів злочинів, передбачених ст. 375 і ст. 366 КК України, під час доопрацювання проекту постанови його було запропоновано доповнити таким роз'ясненням: «У випадку, якщо постановлення завідомо неправосудного рішення поєднувалось або полягало у внесенні до такого рішення завідомо неправдивих відомостей, іншому підробленні такого рішення, відповідне діяння охоплюється складом злочину, передбаченого ст. 375 КК України, і додаткової кваліфікації за ст. 366 КК України не потре-

---

⁷⁷ Єднак В. М. Кримінальна відповідальність за постановлення суддею (суддями) завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови з корисливих мотивів : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. – С. 5; Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / Д. С. Азаров, В. К. Гришук, А. В. Савченко та ін. ; за заг. ред. О. М. Джужі, А. В. Савченка. – К. : Юрінком Інтер, 2016. – С. 916.

⁷⁸ Тютюгін В. І. Постановлення суддею завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови: окремі аспекти застосування ст. 375 Кримінального кодексу України. – С. 48; Дудоров О. О. Кримінальне право : навч. посібник. – С. 801.

бує. При цьому якщо неправдиві відомості вносяться суддею у рішення, яке не є завідомо неправосудним, або суддею здійснюється інша підробка такого рішення, відповідні дії слід кваліфікувати за ст. 366 КК України, оскільки склад злочину, передбаченого ст. 375 КК України, за таких обставин відсутній». Вважаємо за необхідне додати, що постановлення завідомо неправосудного судового рішення і службове підроблення можуть утворювати реальну сукупність злочинів (наприклад, суддя не лише постановив завідомо неправосудне рішення, а і сфальсифікував протокол судового засідання, яке фактично не відбувалось).

Далі з'ясуємо, яке судове рішення має визнаватись неправосудним. У ст. 375 КК України це ключове поняття (воно є оціночним) не конкретизоване, що не може не створювати труднощі при кваліфікації відповідного діяння. «... оперуючи поняттям «неправосудність», жоден із правових актів не дає уявлення про його юридичний зміст, а тому питання про нормативний зміст цього терміна залишається відкритим, що у свою чергу... призводить до проблеми індивідуального сприйняття цієї категорії у судовій практиці»⁷⁹. Найскладнішим питанням щодо кваліфікації неправосудності судових рішень є суперечність між незалежністю суддів, яка передбачає свободу розсуду судді при оцінці норм закону, що має бути застосований у справі, і правом особи на оскарження рішення суду, яке є засобом виправлення судових помилок, і кримінально-правовою оцінкою неправосудності рішення суду⁸⁰.

Термін «неправосудність» стосовно судового рішення, крім ст. 375 КК України, вживається в ч. 4 ст. 64 Конституції України щодо такого виду судового рішення, як вирок: «У разі скасування вироку суду як неправосудного держава відшкодовує матеріальну і моральну шкоду, завдану безпідставним засудженням». Однак зміст поняття неправосудності ні вироку, ні будь-якого іншого судового рішення у законодавстві не розкривається.

---

⁷⁹ Тютюгін В. І. Постановлення суддею завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови: окремі аспекти застосування ст. 375 Кримінального кодексу України. – С. 43.

⁸⁰ Лемешко О. М. Притягнення суддів до кримінальної відповідальності: окремі проблеми. – С. 37.

Певні орієнтири з цього питання містяться у вже згадуваних рішеннях Судової колегії у кримінальних справах ВСУ – ухвалі від 20 листопада 2014 р. (справа № 5-24кс14) і постанові від 18 червня 2015 р. (справа № 5-56кс15). Тут зазначено, що поняття «неправосудне судове рішення» у поєднанні з вказівкою на «завідомість» його постановлення підкреслює цілеспрямований характер злочинних дій судді, його свідоме прагнення та бажання всупереч матеріальному чи процесуальному закону та (або) фактичним обставинам, встановленим у справі, постановити судове рішення, яке за своєю суттю не може бути і не є актом правосуддя.

В. М. Бурдін слушно наголошує на тому, що з урахуванням неминучих судових помилок створена ієрархічна система судоустрою, яка дозволяє судам вищестоящих інстанцій виправляти такого роду помилки. Далеко не кожна судова помилка повинна розглядатися через призму складу злочину, передбаченого ст. 375 КК України. Більше того: не кожна судова помилка містить ознаки якогось правопорушення, зважаючи на динаміку законодавчих змін, складність і неузгодженість законодавства. Тому в ст. 375 КК України законодавець чітко розмежував неправосудні рішення, які були зумовлені помилками, і неправосудні рішення, зумовлені свідомо неправильним застосуванням законодавства. Для цього законодавець обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони відповідного складу злочину визнає наявність вини у виді прямого умислу, про що можна зробити висновок із вказівки на «завідомість», використаної у диспозиції ч. 1 ст. 375 КК України. Таким чином, злочином можуть бути визнані лише ті неправосудні рішення, незаконність яких наперед відома судді, який їх постановив. Питання про процесуальну доказовість завідомості (прямого умислу) при постановленні неправосудного рішення В. М. Бурдін називає «наріжним каменем» складу відповідного злочину⁸¹.

---

⁸¹ Бурдін В. М. Окремі питання кримінальної відповідальності за постановлення суддею (суддями) завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови. – С. 11.

Закон вимагає завідомості постановлення неправосудності судового рішення, тобто очевидної його незаконності для суб'єкта злочину. Це відмежовує вказаний злочин від інших випадків прийняття неправосудних актів⁸². Суддя ВССУ В. В. Щепоткіна також зауважує, що скасованих рішень немало, проте незаконне і завідомо неправосудне рішення – це зовсім різні поняття. А найбільшою проблемою, пов'язаною із застосуванням ст. 375 КК України, є доказування того, що судові рішення є не просто незаконним, а завідомо неправосудним, тобто таким, що фактично не може вважатися судовим рішенням⁸³.

Погоджуючись із наведеними висловлюваннями, водночас укажемо на важливість визначення змісту кримінально-правового поняття «неправосудність» з точки зору його об'єктивних ознак. Адже далеко не завжди свідоме порушення суддею норм матеріального чи процесуального права при постановленні судового рішення, досягаючи ступеня суспільної небезпечності, притаманного злочину, є підставою для визнання зазначеного судового рішення неправосудним, що має тягнути за собою відповідальність за ст. 375 КК України. У зв'язку з цим спробуємо дати визначення поняття неправосудного судового рішення, виходячи виключно з об'єктивних ознак цього поняття, не беручи до уваги суб'єктивне ставлення судді до вчинюваного ним діяння. З цією метою передусім звернемося до положень процесуального законодавства.

Відповідно до ч. 1 ст. 409 КПК України підставою для скасування або зміни судового рішення при розгляді справи в суді апеляційної інстанції є:

- 1) неповнота судового розгляду;
- 2) невідповідність висновків суду, викладених у судовому рішенні, фактичним обставинам кримінального провадження;
- 3) істотне порушення вимог кримінального процесуального закону;
- 4) неправильне застосування закону України про кримінальну відповідаль-

---

⁸² Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України. – 4-е вид., переробл. та доповн. / відп. ред. С. С. Яценко. – К. : А.С.К., 2005. – С. 740.

⁸³ Проблемы ответственности судей за принятое решение существуют. – В. Щепоткина, судья ВССУ [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://sud.ua/news/2016/04/04/89054-problemi-otvetstvennosti-sudej-za-prinyatoe-reshenie-syshchestvyuyut--sydy-a-visshego-spetssyda-v-shchepotkina>. – Загл. с экрана.

ність. Відповідно до ч. 2 ст. 409 КПК України підставою для скасування або зміни вироку суду першої інстанції може бути також невідповідність призначеного покарання тяжкості кримінального правопорушення та особі обвинуваченого. У статтях 410, 411, 412 КПК України, відповідно, роз'яснено, у чому полягає неповнота судового розгляду, невідповідність висновків суду першої інстанції фактичним обставинам кримінального провадження, істотні порушення вимог кримінального процесуального закону.

Відповідно до ч. 1 ст. 309 ЦПК України підставами для скасування рішення суду першої інстанції та ухвалення нового рішення або зміни рішення є: 1) неповне з'ясування судом обставин, що мають значення для справи; 2) недоведеність обставин, що мають значення для справи, які суд вважав встановленими; 3) невідповідність висновків суду обставинам справи; 4) порушення або неправильне застосування норм матеріального або процесуального права, а також розгляд і вирішення справи неповноважним судом; участь в ухваленні рішення судді, якому було заявлено відвід на підставі обставин, що викликали сумнів у неупередженості судді, і заяву про його відвід визнано судом апеляційної інстанції обґрунтованою; ухвалення чи підписання постанови не тим суддею, який розглядав справу. Відповідно до ч. 2 ст. 309 ЦПК України норми матеріального права вважаються порушеними або неправильно застосованими, якщо застосовано закон, який не поширюється на ці правовідносини, або не застосовано закон, який підлягав застосуванню. Порушення норм процесуального права може бути підставою для скасування або зміни рішення, якщо це порушення призвело до неправильного вирішення справи (ч. 3 ст. 309 ЦПК України). Аналогічні за змістом положення закріплено в ст. 104 ГПК України і ст. 202 КАС України.

Визначення поняття неправосудності, що даються фахівцями з кримінального права, здебільшого знаходяться у руслі наведених положень процесуального законодавства. Більшість науковців, які досліджували в контексті складу злочину, передбаченого ст. 375 КК України, зміст такого поняття як

неправосудність судового рішення, зазначають, що неправосудним є незаконне та (або) необґрунтоване судове рішення.

Наприклад, В. І. Тютюгін переконаний у тому, що неправосудним є судовий акт, який не відповідає вимогам законності та обґрунтованості⁸⁴. У подібному ключі визначається поняття неправосудного рішення в п. 4 проекту постанови: тут говориться про рішення, яке не відповідає вимогам законодавства (суперечить нормам матеріального права, порушує норми процесуального права, приймається всупереч фактичним обставинам відповідної справи). Можна сказати, що в цьому разі відтворюється визначення розгляданого поняття, наведене в одному з науково-практичних коментарів КК України⁸⁵. На нашу думку, не будь-яке судове рішення, що не відповідає вимогам законності та (або) обґрунтованості, є неправосудним; зокрема, не завжди призначення занадто м'якого чи, навпаки, занадто суворого покарання особі або здійснення неправильної кваліфікації злочину може досягати ступеня суспільної небезпеки, властивого злочинам.

О. Л. Польовий під неправосудним розуміє судове рішення, у якому неправильно застосовуються норми матеріального або процесуального права або юридичні обставини справи не відповідають фактичним⁸⁶. Таке визначення із урахуванням наведених міркувань видається занадто широким.

На думку О. М. Лемешка та О. М. Овчаренко, неправосудними є судові рішення, прийняті з грубим порушенням матеріального чи процесуального права, які не відповідають вимогам законності та обґрунтованості. При цьому слушно вказується на те, що не всі порушення процесуальних норм (навіть ті, що тягнуть скасування рішення суду) можуть призводити до неправосудності

---

⁸⁴ Кримінальне право України. Особлива частина: підручник / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін.; за ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. – 4-те вид., переробл. і допов. – Х.: Право, 2010. – С. 512; Злочини проти правосуддя: навч. посіб. – С. 29.

⁸⁵ Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар: у 2 т. / за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. – Х.: Право, 2013. – Т. 2: Особлива частина / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін. – 2013. – С. 851.

⁸⁶ Польовий О. Л. Гарантії суддівської незалежності при притягненні суддів до юридичної відповідальності: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.10 / О. Л. Польовий; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2014. – С. 11.

судових рішень. Оцінка порушення суддею процесуальних норм, істотність, очевидність такого порушення доводяться в кожному конкретному випадку, виходячи з обставин справи⁸⁷. Таку ж позицію займає Ю. І. Кулешов, стверджуючи, що з метою розмежування кримінально караного діяння і дисциплінарного проступку оцінка допущеного судом відступу від закону повинна даватися у кожному конкретному випадку⁸⁸.

О. С. Горелік стверджує, що судовий акт слід вважати незаконним, по-перше, за відсутності фактичних підстав для його винесення, коли висновки, зроблені у вирокі, рішенні, ухвалі, постанові, не відповідають установленим фактам і доказам, що їх підтверджують; по-друге, якщо були порушені норми матеріального права; по-третє, якщо були істотно порушені процесуальні умови винесення цього акта⁸⁹. Подібним чином висловлюється і М. І. Хавронюк, який зазначає, що неправосудним є незаконне та необґрунтоване судове рішення, тобто таке, в якому висновки суду завідомо суперечать установленим фактичним обставинам справи або завідомо неправильно застосовано норму матеріального права, або яке свідомо постановлено з грубим порушенням норм процесуального права. У контексті ст. 375 КК поняття «неправосудний» є синонімом поняття «незаконний»⁹⁰.

Натомість П. П. Андрушко, закликаючи не ототожнювати кримінально-правове поняття «неправосудність судового рішення» і кримінально-процесуальне поняття «незаконність судового рішення», визначає, що правосудним слід вважати рішення, яке є законним, обґрунтованим і вмотивованим. Відповідно неправосудність судового рішення – це або його незаконність, або (та) необґрунтованість, або (та) невмотивованість. Для визнання судового рішення неправосудним у кримінально-процесуальному розумінні достатньо наявності будь-якої із зазначених ознак – незаконності, необґрунтованості чи невмоти-

---

⁸⁷ Лемешко О. М. Притягнення суддів до кримінальної відповідальності: окремі проблеми. – С. 36–37.

⁸⁸ Кулешов Ю. И. Преступления против правосудия : проблемы теории, законотворчества и правоприменения : дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.08. – С. 196.

⁸⁹ Горелік А. С. Преступления против правосудия. – С. 233.

⁹⁰ Дудоров О. О. Кримінальне право : навч. посібник. – С. 801.

вованості. У визначенні поняття неправосудності судового рішення як кримінально-правової його ознаки йдеться про неправильність правової позиції судді щодо застосування норми матеріального права, відображеної у процесуальному акті (документі), постановленому суддею⁹¹.

Видається однак, що має рацію і В. М. Єднак, на думку якого правосудне судове рішення – це те рішення, яке є законним та обґрунтованим. Вмотивованість все ж має додаткове значення, допомагаючи пізнати мотиви прийняття суддею (суддями) того чи іншого рішення, а тому невмотивованість судового рішення не означає його неправосудності. Законне рішення не завжди може бути вмотивованим і, навпаки, незаконне рішення може бути належно вмотивованим. Завідомо неправосудне судове рішення повинно характеризуватися об'єктивною (незаконність та необґрунтованість) та суб'єктивною (про це повинно бути точно, достовірно відомо судді (суддям), який (які) його постановляють) ознаками⁹².

На основі аналізу передбачених КПК України підстав для зміни і скасування вироку суду, А. В. Щасний зазначає, що відповідні підстави можуть бути згруповані в такі, що характеризують вирок суду як незаконний та (або) необґрунтований. Тому і неправосудність характеризується тим, що відповідне судове рішення має бути незаконним (вирок постановлений із істотним порушенням кримінально-процесуального законодавства та (або) з неправильним застосуванням закону про кримінальну відповідальність) та (або) необґрунтованим (висновки суду є однобічними або якщо має місце неповнота розслідування; висновки суду не відповідають фактичним обставинам справи, які викладені у вироку; призначене покарання не відповідає тяжкості зло-

---

⁹¹ Андрушко П. П. Деякі проблемні питання кримінально-правової кваліфікації постановлення суддею (суддями) завідомо неправосудного рішення в кримінальному провадженні (ст. 375 КК). – С. 40; Андрушко П. П. Проблемні питання кримінальної відповідальності судді (суддів) за постановлення завідомо неправосудного рішення та підстав і порядку повідомлення судді про підозру у вчиненні злочину, склад якого передбачений ст. 375 КК / П. П. Андрушко // Часопис цивільного і кримінального судочинства. – 2015. – № 4. – С. 111; Андрушко П. Доктринальне і правозастосовне тлумачення норми, сформульованої у ст. 375 КК України. – С. 92, 106.

⁹² Єднак В. М. Кримінальна відповідальність за постановлення суддею (суддями) завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови з корисливих мотивів : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. – С. 5, 8.

чину та особі засудженого). Якщо вирок суду є незаконним та необґрунтованим, він є і несправедливим⁹³.

Уточнимо, що не всі порушення закону призводять до постановлення неправосудного судового рішення. Так, якщо це порушення норм процесуального законодавства, то вони для того, щоб констатувати злочинне діяння, передбачене ст. 375 КК України, мають бути істотними (грубими). Показовим у цьому контексті є роз'яснення Пленуму ВСУ, наведене у постанові «Про судову практику розгляду цивільних справ у апеляційному порядку» від 24 жовтня 2008 р. № 12: законне, обґрунтоване та правильне по суті і справедливе рішення суду не може бути скасоване з одних лише формальних міркувань. Оскільки не всі порушення закону призводять до постановлення неправосудного судового рішення, визначення поняття неправосудності, наведене, як вже зазначалось, у п. 4 проекту постанови, потребує уточнення.

Наведений вище спектр доктринальних підходів у черговий раз переконує в оціночному характері поняття «неправосудність». Не дивлячись на це, ми не підтримуємо пропозицію замінити у ст. 375 КК України термін «неправосудний» на термін «незаконний», оскільки вважаємо, що така заміна може мати своїм наслідком навряд чи обґрунтоване розширення сфери застосування цієї кримінально-правової заборони. Вказівка на неправосудність (а не на незаконність) судового рішення в ст. 375 КК України видається нам більш прийнятною і з погляду перспектив реформування конституційних засад правосуддя: у законопроекті щодо внесення змін до Конституції України пропонується викласти в новій редакції ч. 1 ст. 129 Основного Закону, зазначивши в ній, що суддя при здійсненні правосуддя має керуватись правом (у чинній редакції цієї конституційно-правової норми йдеться про підкорення судді при здійсненні правосуддя закону)⁹⁴.

---

⁹³ Щасний А. В. Поняття та ознаки завідомо неправосудного вироку як предмета злочину, передбаченого ст. 375 Кримінального кодексу України [Електронний ресурс] / А. В. Щасний. – Режим доступу : <http://www.pravoznavec.com.ua/period/article/16397/%C0>. – Заголовок з екрану.

⁹⁴ *Примітка.* Питання про доречність такої зміни ч. 1 ст. 129 Конституції України за умов існуючого плюралізму підходів до праворозуміння – тема окремої розмови. У загальній теорії права, як відомо, виокремлюють вузьке і широке праворозуміння та, своєю чергою, їх окремі напрями з відповідними перевагами і вадами. Постає питання, яким саме розумінням права буде (повинен) керуватись конкретний суддя при розгляді тієї чи іншої справи.

Виступаючи проти згаданого перейменування ст. 375 КК України, В. М. Єднак вказує на те, що поняття «неправосудне судове рішення» передбачає, що той чи інший судовий акт може бути не лише незаконним, а і необґрунтованим. Крім цього, термін «неправосудний» більш чітко вказує на коло суспільних відносин, охоронюваних за допомогою ст. 375 КК України: незаконні дії може вчинити будь-яка особа, а неправосудні – лише суддя⁹⁵.

Збереження у ст. 375 КК України поняття неправосудності судового рішення, крім усього іншого, узгоджується із основними причинами використання в кримінальному законі оціночних ознак. На думку О. В. Кобзевої, якщо такою об'єктивною причиною є надзвичайна багатоманітність соціально небезпечних предметів, властивостей і явищ, які потребують постійного контролю, то основною суб'єктивною причиною – створення особливого прийому законодавчої техніки, необхідного для відображення у кримінальному законі згаданої багатоманітності явищ і процесів суспільного життя⁹⁶.

Ми переконані в тому, що найважливіше в змісті неправосудності як кримінально-правового поняття – це наслідок: у результаті порушень норм матеріального чи процесуального права відбувається постановлення неправильного по суті рішення. Можна сказати і так: порушення закону при постановленні судового рішення (формальний аспект) є не завжди настільки істотним, що призводить до його неправосудності. Погоджуємося з С. Є. Дідиком у тому, що неправосудність відповідного судового акта прямо пов'язана з істотним порушенням прав і свобод особи або інтересів правосуддя загалом. Неістотні (формальні) порушення норм процесуального законодавства при розгляді справи судом, які не утискають і не позбавляють прав і законних ін-

---

⁹⁵ Єднак В. М. Кримінальна відповідальність за постановлення суддею (суддями) завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови з корисливих мотивів : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. – С. 88–89, 95.

⁹⁶ Кобзева Е. В. Оценочные признаки в уголовном законе / Е. В. Кобзева ; под ред. Н. А. Лопашенко. – Саратов : Изд-во ГОУ ВПО «Саратовская государственная академия права», 2004. – С. 101–103.

тересів фізичних і юридичних осіб, суспільних інтересів, не дають підстави розглядати такі судові акти як неправосудні⁹⁷.

На підтвердження сказаного звернемось до поняття «правосуддя». Наприклад, М. С. Строгович давав визначення поняттю «правосуддя» як державної діяльності, що здійснюється судом і полягає у тому, що суд шляхом розгляду та вирішення кримінальних і цивільних справ у встановлених законом правових формах захищає від будь-яких посягань державу, права та законні інтереси громадян, установ, організацій⁹⁸. Ю. М. Грошевий визначав правосуддя як державну діяльність, яку здійснює суд шляхом розгляду і вирішення у судових засіданнях в особливій, встановленій законом процесуальній формі кримінальних, цивільних, адміністративних, господарських справ⁹⁹. У юридичній науці існує ще одна концепція правосуддя, у межах якої ця діяльність розглядається як двоаспектна, тобто враховуються як «формальні» або «функціональні», так і «змістовні» ознаки (В. С. Бігун, Б. В. Малишев, Є. В. Благов та ін.). Зокрема, Є. В. Благов зазначає, що правосуддя розглядається у таких аспектах: 1) діяльність судових органів; 2) справедливе вирішення справи, спору¹⁰⁰. Із такого «двоаспектного» визначення поняття «правосуддя» виходить і КСУ, роз'яснюючи в одному зі своїх рішень, що правосуддя за своєю суттю визнається таким лише за умови, що воно відповідає вимогам справедливості і забезпечує ефективне поновлення у правах¹⁰¹.

Отже, неправосудне судове рішення, постановлення якого має кваліфікуватись за ст. 375 КК України, повинно характеризуватись об'єктивними

---

⁹⁷ Дідик С. Є. Кримінально-правова охорона правосуддя від незаконних діянь судді як спеціального суб'єкта злочину : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. – С. 130.

⁹⁸ Строгович М. С. Курс советского уголовного процесса / М. С. Строгович. – М. : Изд-во АН СССР, 1958. – С. 6.

⁹⁹ Грошевий Ю. Проблеми реформування кримінального судочинства / Ю. Грошевой // Право України. – 2009. – № 2. – С. 9.

¹⁰⁰ Благов Е. В. Преступления против государственной власти, военной службы, мира и безопасности государства : лекции / Е. В. Благов. – М. : Юрлитинформ, 2011. – С. 38.

¹⁰¹ Рішення Конституційного Суду України від 30 січня 2003 року № 3-рп/2003 у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини третьої статті 120, частини шостої статті 234, частини третьої статті 236 КПК України (справа про розгляд судом окремих постанов слідчого і прокурора).

ознаками, що відрізняють його від незаконних та (або) необґрунтованих судових рішень, постановлення яких злочином не визнається. Постановлення завідомо неправосудного судового рішення повинне бути суспільно небезпечним діянням, тобто заподіювати або створювати можливість заподіяння істотної шкоди охоронюваним законом суспільним відносинам. Тому має рацію Л. Є. Виноградова, яка визначає, що неправосудним вироком (рішенням, постановою, ухвалою) суду є незаконний або необґрунтований судовий акт, винесений умисно або в результаті недбалості, який потягнув або міг потягти за собою істотну шкоду правам чи інтересам громадян або інтересам держави¹⁰². Н. Д. Квасневська наголошує на тому, що результатом неправосудності є невідповідність судового акта не лише фактичним обставинам справи, а й існуючим у суспільстві уявленням про справедливість і законність¹⁰³.

Ураховуючи викладене, вважаємо, що при визначенні поняття «неправосудність» судового рішення слід виходити з того, що порушення закону при постановленні судового рішення є не завжди настільки істотним, що призводить до його неправосудності. Більше того: навіть істотне порушення вимог матеріального і процесуального закону не завжди свідчить про неправосудність судового рішення. Крім наявності певних формальних ознак (істотного порушення норм матеріального і процесуального права, що були наявними при постановленні відповідного судового рішення), постановлення такого судового рішення має бути суспільно небезпечним. У визначенні поняття неправосудного судового рішення слід відобразити істотні властивості (ознаки) цього поняття, що розкривають його суть. При цьому, зокрема, потрібно враховувати те, що про його наявність не можуть свідчити незначні (неістотні) порушення норм процесуального права, які не призвели до постановлення неправильного по суті рішення.

---

¹⁰² Виноградова Л. Є. Юридична відповідальність суддів загальних судів України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.10 / Л. Є. Виноградова ; Нац. ун.-т «Одеська юридична академія». – Одеса, 2004. – С. 4.

¹⁰³ Квасневська Н. Д. Кримінальна відповідальність за неправосуддя в Україні : монографія. – С. 55, 57, 163.

Отже, під неправосудним слід розуміти судові рішення, що характеризуються порушенням чи неправильним застосуванням норм матеріального права та (або) істотним порушенням норм процесуального права, допущених при судовому розгляді справи (провадженні) і постановленні відповідного судового рішення (неповнота судового розгляду, невідповідність висновків суду фактичним обставинам справи, недоведеність обставин, які мають значення для справи, які суд вважав встановленими, тощо), що призвело до постановлення несправедливого судового рішення. Постановлення неправосудного судового рішення є суспільно небезпечним діянням (заподіює або здатне заподіяти істотну шкоду фізичній або юридичній особі, суспільству або державі), що підлягає встановленню у конкретній справі. Тому немає підстав визнавати неправосудним, наприклад, судові рішення, яке було скасоване судом вищої інстанції через зміну власної позиції з певного питання застосування закону (не кажучи вже про відсутність у цьому разі завідомості).

Таким чином, текст кримінально-правової заборони, присвяченої постановленню завідомо неправосудного судового рішення, і особливо при аналізі його в контексті положень конституційного і процесуального законодавства створює благодатне підґрунтя для гострих дискусій, що є прийнятним і навіть корисним із погляду розвитку юридичної науки, однак негативно позначається на правозастосуванні. За таких обставин бажано, щоб ВССУ, виступивши своєрідним арбітром та узгодивши існуючі щодо кримінально-правової характеристики розглядуваного злочину спірні позиції (а якщо це неможливо – то чітко зайнявши одну з них), якомога швидше доопрацював проект постанови та остаточно ухвалив цей документ, у край необхідний для уніфікації практики застосування ст. 375 КК України. Адже ще Конфуцій говорив: коли я приїжджаю у чужу країну, я не запитую, добрі чи погані тут закони; я лише запитую, чи виконуються вони. Зрозуміло і те, що ухвалення вказаного акта судового тлумачення кримінального закону стане добрим поштовхом для розвитку кримінально-правової доктрини в частині проблема-

тики відповідальності за злочини проти правосуддя і проведення нових наукових досліджень у цій сфері.

Дудоров А. А., Палюх Л. М. Проблемы уголовно-правовой характеристики преступления, предусмотренного статьей 375 УК Украины

Статья посвящена раскрытию отдельных аспектов уголовно-правовой характеристики преступления, предусмотренного ст. 375 УК Украины, дискуссионность которых была в очередной раз констатирована при обсуждении проекта постановления Пленума Высшего специализированного суда Украины по рассмотрению гражданских и уголовных дел «О судебной практике по делам о постановлении судьей (судьями) заведомо неправосудного приговора, решения, определения или постановления». Рассмотрены вопросы о: признании предметом данного преступления актов Конституционного Суда Украины и судебных решений, которыми дело не разрешается по сути; особенностях квалификации постановления заведомо неправосудного решения коллегией судей; понятии неправосудности судебного решения; моменте окончания преступления, предусмотренного ст. 375 УК Украины, а также соотношения состава данного преступления против правосудия с должностным подлогом. Аргументируется положение о необоснованности связывания признаков постановления заведомо неправосудного судебного решения как состава преступления с отменой (изменением) судебного решения.

Ключевые слова: судебное решение, правосудие, неправосудность, постановление, оглашение, заведомость, должностной подлог.

Dudorov A. A., Palyukh L. M. Issues of Criminal Law Characteristics of Crime under Article 375 of the Criminal Code of Ukraine

The article is devoted to the analyses of certain aspects of the criminal law character on which was again pronounced in the discussion of the draft resolution of the Plenum of the Supreme Specialized Court of Ukraine for Civil and Criminal Cases «On Judicial Practice in Cases of Resolution by the Judge (Judges) of Obviously Illegal Sentence, Decision, Ruling or Order». Questions about recognizing the subject of the crime of acts of the Constitutional Court of Ukraine and judicial decisions, which do not decide the case per se; peculiarities of qualification decisions knowingly illegal decision panel of judges; the concept of an unjust judgment; the end of the crime under Article 375 of the Criminal Code of Ukraine, and the relation of this crime against justice with official fraud are considered. The position on unfounded evidence of binding elements of resolution of obviously illegal court decision as the elements of a crime with the cancellation (change) of judgment is argued.

Key words: court decision, justice, illegality, ruling, announcement, knowingly, forgery.